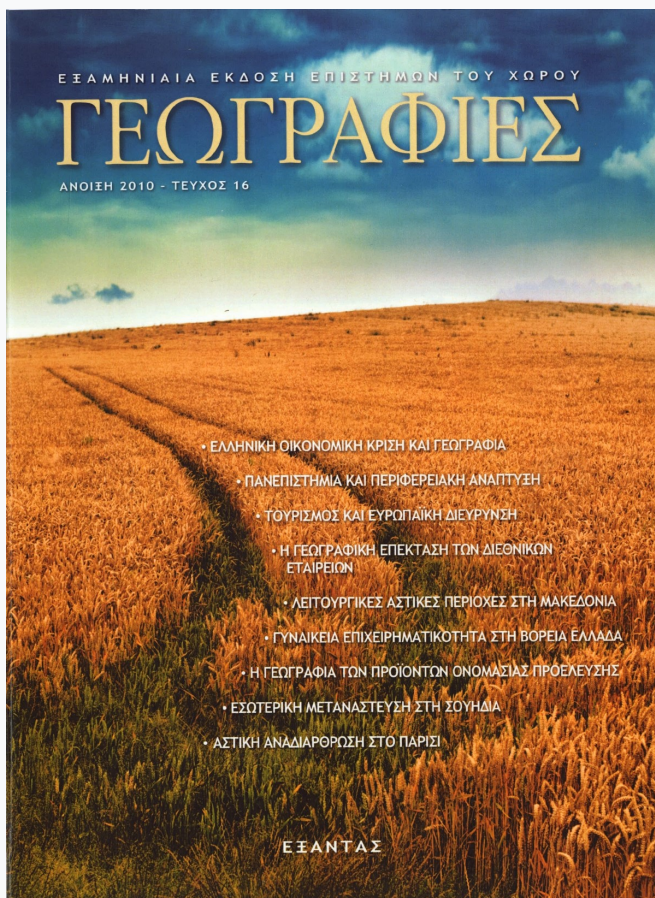

Γεωγραφίες

Αρ. 16 (2010)

Γεωγραφίες, Τεύχος 16, 2010

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΧΑΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΔΡΥΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ

Λόης Λαμπριανίδης

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ο Ν Ι Κ Α Α Ρ Θ Ρ Α

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΧΑΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΔΡΥΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ

Λόης Λαμπριανίδης*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο αυτό εξετάζει την πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων στην Ελλάδα και εστιάζεται σε δύο κεντρικά ερωτήματα, επιχειρώντας ταυτόχρονα να διατυπώσει και κάποιες απαντήσεις. Συμβάλλουν άραγε τα περιφερειακά πανεπιστήμια στην τοπική ανάπτυξη; Συντέλεσε μήπως η ίδρυσή τους στην αναβάθμιση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης; Αναμφίβολα, τα περιφερειακά πανεπιστήμια προσφέρουν στην τοπική κοινωνία και οικονομία. Ο βαθμός της προσφοράς τους όμως εξαρτάται από το μέγεθος του πανεπιστημίου σε σχέση με αυτό της πόλης όπου εγκαθίσταται και, κυρίως, από το πόσο «ριζώνει» στην τοπική κοινωνία. Αυτό που επισημαίνεται εδώ είναι ότι τα όποια θετικά αποτελέσματα προκύπτουν για την τοπική κοινωνία συνοδεύονται συχνά από ένα πολύ μεγάλο κόστος για το ελληνικό πανεπιστήμιο και, σε τελευταία ανάλυση, για την ίδια την ελληνική κοινωνία. Μάλιστα, το κόστος αυτό θα μπορούσε να αποφευχθεί αν η ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών επιδιωκόταν με την αξιοποίηση της πληθώρας των υπάρχοντων εργαλείων περιφερειακής πολιτικής. Το άρθρο αυτό δεν έρχεται να αμφισβητήσει αυτήν καθαυτήν την πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων, αλλά τον τρόπο με τον οποίο ιδρύθηκαν στην Ελλάδα. Η συζήτηση για την πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων παραμένει επίκαιρη, εφόσον εξακολουθούν να υπάρχουν πιέσεις από πολλές πόλεις για δημιουργία πανεπιστημίου.¹

The Greek University System Is the Big Loser in the Regional University Policy

Lois Labrianidis

ABSTRACT

This paper examines the policy implemented when it comes to establishing regional universities in Greece and focuses on two central issues. On the one hand, whether regional universities contribute to local development and, on the other hand, whether their establishment has led to upgrading university education. Undoubtedly, regional universities do play a role in the local society and economy, but this role is to a great extent determined by the size of the university in relation to the size of the city it is established in, as well as by the degree of its integration in the local society. Attention is drawn to the fact that any potential positive effects on the local society are often accompanied by a high cost for the Greek university and the Greek society itself. This cost could have been avoided if the development of local societies was pursued through the use of the numerous regional policy tools available. This paper does not intend to doubt the policy of establishing regional universities itself, but rather the way these universities have been established in Greece. The debate on the policy of establishing regional universities is still on the agenda, since many cities constantly exercise political pressure for establishing a university in their premises.

* Οικονομικός Γεωγράφος, Καθ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, e-mail: loisl@uom.gr.

1. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τους δύο ανώνυμους κριτές του περιοδικού για τις εξαιρετικά εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους.

1. Εισαγωγή

Το άρθρο αυτό μελετά την πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων στην Ελλάδα και εστιάζεται σε δύο κεντρικά ερωτήματα, επιχειρώντας ταυτόχρονα να διατυπώσει και κάποιες απαντήσεις. Δηλαδή, αφενός, εάν τα περιφερειακά πανεπιστήμια, με τον τρόπο που προγραμματίστηκαν, συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη και, αφετέρου, εάν η ίδρυσή τους συντέλεσε στην αναβάθμιση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

Με τα ερωτήματα αυτά δεν επιχειρείται η αμφισβήτηση αυτής καθαυτής της έννοιας του περιφερειακού πανεπιστημίου. Εκείνο το οποίο αμφισβητείται και επικρίνεται είναι ο τρόπος με τον οποίο δημιουργούνται και λειτουργούν τα περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα. Ο τρόπος αυτός δεν φαίνεται να σχετίζεται ούτε με γενικότερες αναπτυξιακές επιλογές, που συνδέονται –όπως θα δούμε στις επόμενες ενότητες– με τις αλλαγές στο ρόλο του πανεπιστημίου, αλλά ούτε και με γενικότερες επιλογές μεταρρύθμισης της ανώτατης εκπαίδευσης. Ασφαλώς, τα προβλήματα που επισημαίνονται δεν αναφέρονται σε όλα τα περιφερειακά πανεπιστήμια. Υπήρξαν και υπάρχουν περιφερειακά πανεπιστήμια τα οποία κάνουν εξαιρετική δουλειά. Αναμφίβολα, τα περιφερειακά πανεπιστήμια προσφέρουν στην τοπική κοινωνία. Όμως –όπως επισημαίνεται σε αυτό το άρθρο– αυτή η προσφορά έχει ένα πολύ μεγάλο κόστος για το ελληνικό πανεπιστήμιο, και γι' αυτό ακριβώς το κόστος πρέπει να προβληματιστούμε. Εάν θέλουμε πραγματικά να αναπτύξουμε τις τοπικές κοινωνίες, το οπλοστάσιο της περιφερειακής πολιτικής είναι πολύ πλούσιο, καθώς υπάρχουν πολλές πολιτικές οι οποίες μπορούν να στηρίξουν την τοπική ανάπτυξη. Δεν υπάρχει κανένας λόγος λοιπόν να καταφεύγουμε στη χρησιμοποίηση του πανεπιστημίου –στην ουσία την υπονόμευσή του– για την αμφίβολη προοπτική ανάπτυξης κάποιων τοπικών κοινωνιών. Δυστυχώς, το ζήτημα εξακολουθεί να παραμένει επίκαιρο στην Ελλάδα, όχι μόνο γιατί πρέπει να «αναταχθούν» κάποιες ακραίες περιπτώσεις χωροθετικών επιλογών πανεπιστημιακών μονάδων, αλλά και εξαιτίας αυτών που επέρχονται, μια που το αίτημα για ίδρυση περιφερειακού πανεπιστημίου παραμένει πάντοτε ψηλά στην ατζέντα πολλών περιοχών ακόμη.

Το άρθρο αυτό στηρίζεται πρωτίστως στην επισκόπηση της διεθνούς καθώς και της (εξαιρετικά περιορισμένης) ελληνικής βιβλιογραφίας. Επίσης, στηρίζεται σε δευτερογενείς στατιστικές πηγές και, σε κάποιες περιπτώσεις, αντλεί από παλιότερη έρευνα πεδίου του συγγραφέα (Λαμπριανίδης 1993). Επιχειρούμε εδώ να αναπτύξουμε το ερμηνευτικό πλαίσιο που θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε την ιστορική εξέλιξη της ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων στην Ελλάδα. Για το σκοπό αυτόν, στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται μια σύντομη ανασκόπηση των πρόσφατων αλλαγών στο ρόλο του πανεπιστημίου, που αποτελεί και ένα βασικό ερμηνευτικό εργαλείο για τις πολιτικές ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων. Οι επόμενες έξι ενότητες αναλύουν την κατάσταση των ελληνικών περιφερειακών πανεπιστημίων και το άρθρο κλείνει με μια συμπερασματική ενότητα.

2. Πανεπιστήμια και τοπική ανάπτυξη: ένα θεωρητικό πλαίσιο

Ο σκοπός του πανεπιστημίου είναι εξ ορισμού ερευνητικός και εκπαιδευτικός. Τα πανεπιστήμια συμβάλλουν αποφασιστικά στην προώθηση της βασικής έρευνας

σε όλους τους τομείς (κριτική ανανέωση και παραγωγή νέας γνώσης, νέας τεχνολογίας και νέων δεξιοτήτων, εδραίωση επιστημολογικών εργαλείων κ.λπ.), την οποία στη συνέχεια μπορούν να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν οι παραγωγικές δυνάμεις της χώρας. Επιπλέον, συντελούν στη διαμόρφωση προσωπικοτήτων που μπορούν να διαγνώσουν, να αντιμετωπίσουν και να λύσουν προβλήματα (κυρίως του κλάδου τους). Τέλος, τα πανεπιστήμια, παράγοντας κριτικά σκεπτόμενους επιστήμονες και την πνευματική ηγεσία μιας χώρας, συμβάλλουν στην εύρυθμη λειτουργία της ελεύθερης κοινωνίας, στην ενίσχυση των ελεύθερων θεσμών και στη δημιουργία ισχυρών κινητήρων παραγωγικής δράσης.

Το πανεπιστήμιο παρέμεινε ένας σχετικά σταθερός, ωστόσο εξελισσόμενος θεσμός από τη μεσαιωνική εποχή –όπου εντοπίζονται και οι ρίζες του– μέχρι το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, έχοντας ουσιαστικά δύο βασικές λειτουργίες: την επιδίωξη της γνώσης και την παροχή φιλελεύθερης εκπαίδευσης σε μια ελίτ. Οι λειτουργίες αυτές εντάσσονται στην προσπάθεια επίτευξης του γενικότερου στόχου, που δεν είναι άλλος από τη δημιουργία ενός γνωστικά επαρκούς και «φωτισμένου» πληθυσμού.

Σε πολλές χώρες, ο δεσμός μεταξύ των πανεπιστημίων, του κράτους και της οικονομίας έγινε ισχυρότερος μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ, όπως υποστηρίζουν οι Harloe & Perry (2004: 213-215), μια σημαντική αλλαγή στο ρόλο του πανεπιστημίου πραγματοποιήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες με τη γενικότερη στροφή των κοινωνιών προς την «οικονομία της γνώσης». Πράγματι, ενώ μέχρι τη δεκαετία του '70 αμφισβητούνταν η ικανότητα της επιστήμης να αποφέρει κοινωνικό και οικονομικό όφελος, τότε παρατηρήθηκε μια στροφή και άρχισαν να αναζητούνται τρόποι με τους οποίους η επιστήμη θα μπορούσε να εφαρμοστεί άμεσα προκειμένου να «λύσει» εθνικά προβλήματα και έτσι να αξιοποιηθεί η επιστημονική γνώση. Στην «οικονομία της γνώσης» η καινοτομία γίνεται η κινητήρια δύναμη και το πανεπιστήμιο αναμένεται να διαδραματίσει διαφορετικό ρόλο, δίνοντας προτεραιότητα στην εξαγωγή οικονομικού και ανταγωνιστικού οφέλους από την παραγωγή γνώσης.

Από τη δεκαετία του '80 και μετά δόθηκε έμφαση στην «επιστήμη ως στρατηγική ευκαιρία». Έκτοτε η λειτουργία του πανεπιστημίου διευρύνθηκε, προκειμένου στους δύο υπάρχοντες ρόλους του (δηλαδή στη διδασκαλία και στην έρευνα) να προστεθεί και ένας τρίτος. Ο «τρίτος ρόλος» του πανεπιστημίου (third task, third level sector) δίνει έμφαση στη σχέση του πανεπιστημίου με την παραγωγή και την οικονομία γενικότερα (βλ. την περίπτωση της Σουηδίας, όπου δίδεται πλέον ίση προτεραιότητα και στην εμπορευματοποίηση της E&A). Οι θεμελιώδεις λειτουργίες του πανεπιστημίου (διδασκαλία και έρευνα) επεκτάθηκαν προκειμένου να συμπεριλάβουν την υιοθέτηση ενός επιχειρηματικού ρόλου στην τοπική κοινωνία, ο οποίος σχετίζεται με την κοινωνική ισότητα, τη βιωσιμότητα και τον πολιτισμό. Μέσω του ανθρώπινου κεφαλαίου, των δεξιοτήτων και της γνώσης που έχουν στη διάθεσή τους, τα πανεπιστήμια παίζουν όλο και περισσότερο έναν σημαντικό ρόλο στην τοπική δικτύωση και στην ικανότητα θεσμικής ανάπτυξης. Τέλος, στο πλαίσιο του τρίτου ρόλου, παρατηρείται μια στροφή των πανεπιστημίων σε μια νέα κατεύθυνση, αυτήν της συμβολής τους στην τοπική οικονομική ανάπτυξη (Gunasekara 2006: 101). Αυτή η κατεύθυνση –που σχετίζεται με τις επιμέρους οικονομίες και κοινωνίες καθώς και με τα διαφορετικά γεωγραφικά επίπεδα στο εσωτερικό κάθε χώρας– έχει δικαιωθεί ευρέως και σε όρους ανάπτυξης της οικονομίας της γνώσης αλλά και στο πεδίο των μεταβαλλόμενων αντιλήψεων για τη σημασία των διαφορετικών γεωγραφικών επιπέδων.

Στον 21ο αιώνα, όπως υποστηρίζει η Lawton Smith (2003: 899, 907), η μεγάλη συμβολή του πανεπιστημίου και των ερευνητικών εργαστηρίων στην τοπική ανάπτυξη θεωρείται δεδομένη. Αυτό που κυρίως απασχολεί είναι η βελτιστοποίηση του τρόπου με τον οποίο τα τοπικά θεσμικά δίκτυα μπορούν να συμπεριλάβουν και να αξιοποιήσουν τα πανεπιστήμια, έτσι ώστε να προαγάγουν ένα περιβάλλον που θα ευνοεί τη μάθηση, να αναπτύξουν δεξιότητες και να δημιουργήσουν τους απαραίτητους πόρους για ανταγωνιστικότητα και κοινωνική συνοχή.

Φυσικά, δεν εξυπακούεται καθόλου ότι το πανεπιστήμιο πρέπει να απομακρυνθεί από τους δύο βασικούς ρόλους του (τη διδασκαλία και την έρευνα) και, ακόμη περισσότερο, η στροφή αυτή εκ των πραγμάτων δεν μπορεί να αφορά σε όλες τις πανεπιστημιακές σχολές. Σε πολλές περιπτώσεις, οι αλλαγές που περιγράφηκαν παραπάνω οδήγησαν αναπόφευκτα σε ένα νέο μοντέλο παραγωγής γνώσης, το οποίο χαρακτηρίζεται από την αυξανόμενη αλληλεπίδραση του πανεπιστημίου με την τοπική κοινωνία και, βέβαια, από την απώλεια, τελικά, της σχετικής αυτονομίας του.

Οι μεταβολές αυτές στο ρόλο του πανεπιστημίου αντανακλώνται και στη σχέση του με την ανάπτυξη και, στη συνέχεια, με την τοπική ανάπτυξη που εξετάζουμε εδώ. Με αυτή την έννοια, τα πανεπιστήμια μπορούν να συντελέσουν στην ανάπτυξη της κάθε επιμέρους περιοχής μέσω της συνολικής πνευματικής και επιστημονικής ανάπτυξης της χώρας. Υπό αυτή την οπτική, όπου αναγνωρίζεται ότι το πανεπιστήμιο θα μπορούσε να έχει έναν τόσο σημαντικό ρόλο, οι συζητήσεις γύρω από την ίδρυση πανεπιστημίων θα πρέπει να αποδεσμευτούν από σκέψεις και προθέσεις χρησιμοποίησής τους απλώς ως μοχλών περιφερειακής ανάπτυξης. Είναι ολίσθημα να αντιμετωπίζεται το πανεπιστήμιο ως πρωτογενές μέγεθος για την ανάπτυξη μιας περιοχής (να μετριάται δηλαδή μόνο το άμεσο αποτέλεσμά του: τόσο φοιτητές, τόσο διδάσκοντες κ.λπ., άρα τόσα χρήματα θα εισρέουν ετησίως στην περιοχή και θα δημιουργηθεί τόση απασχόληση). Το πανεπιστήμιο πρέπει να αντιμετωπιστεί ως καταλύτης για την ανάπτυξη όλης της χώρας.

Μέσα στο πλαίσιο του «τρίτου ρόλου» του πανεπιστημίου μπορεί κανείς να κατανοήσει λογικές που το αντιμετωπίζουν ως κάτι αντίστοιχο ενός Τεχνολογικού Πάρκου, που στη συνέχεια μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός ανάπτυξης. Βέβαια, το πανεπιστήμιο έχει μια πολύ ευρύτερη συμβολή στην τοπική ανάπτυξη. Το πανεπιστήμιο είναι εργοδότης, καθώς επίσης και αγοραστής προϊόντων και υπηρεσιών που παράγουν οι τοπικές επιχειρήσεις, ενώ συγχρόνως προσελκύει φοιτητές που δαπανούν χρήματα στην τοπική οικονομία. Παράλληλα, εμπορευματοποιεί τη γνώση που παράγει μέσω των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, τη μεταφορά τεχνολογίας, τα spin-off επιχειρήσεων κ.λπ. Το πανεπιστήμιο επηρεάζει και κάποιους κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες, καθώς διαμορφώνει το ανθρώπινο κεφάλαιο, έχει συνδέσεις σε θεσμικό επίπεδο και συμμετέχει σε δίκτυα εκπαίδευσης. Έτσι, όπως υποστηρίζουν οι Boucher et al. (2003: 888-889), η γεωγραφική αποκέντρωση των πανεπιστημίων υποστηρίζεται από επιχειρήματα τόσο σχετικά με την ισότητα (δηλαδή τον τοπικά ισορροπημένο καταμερισμό ευημερίας και ευκαιριών), όσο και σχετικά με την αποτελεσματικότητα (δηλαδή την αύξηση προσφοράς εξειδικευμένης εργασίας).

Η στροφή αυτή του πανεπιστημίου, που σχετίζεται με το ρόλο του στην ανάπτυξη των πόλεων και των περιφερειών, μπορεί να αποδοθεί σε μια γενικότερη στροφή που αναγνωρίζει τη μεγάλη σημασία τους στην ανάπτυξη των χωρών. Η αυξανόμενη σημασία των επιμέρους γεωγραφικών διαιρέσεων στο εσω-

τερικό κάθε χώρας, όπως υποστηρίζουν οι Harloe & Perry (2004: 215-216), προσδίδει –με οικονομικούς και πολιτικούς όρους– μια τοπική διάσταση στον νέο ρόλο του πανεπιστημίου εντός της οικονομίας της γνώσης. Πράγματι, πολλοί συγγραφείς υπογραμμίζουν ότι οι επιμέρους γεωγραφικές διαμερίσεις στο εσωτερικό κάθε χώρας παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη οικονομικής ανταγωνιστικότητας και στην ανάπτυξη της οικονομίας της γνώσης σε εθνικό επίπεδο (Storper 1995, Taylor 1996, Brenner 1998). Άλλοι πάλι, όπως ο Porter (1990), υποστηρίζουν ότι οι επιχειρήσεις αξιοποιούν τοπικά προσδιορισμένους παράγοντες και πόρους συμφυείς με συγκεκριμένες περιοχές. Σύμφωνα με τον Scott (1998), αυτοί ακριβώς οι παράγοντες μπορούν να προσελκύσουν τις επιχειρήσεις που δεν έχουν σημαντικούς περιορισμούς στη χωροθέτησή τους («footloose») στις περιοχές εκείνες που τους διαθέτουν. Άλλοι συγγραφείς δίνουν έμφαση στη σημασία των οικονομικών συσσωρεύσεων (βλ. Fujita & Krugman 1995), των διαπροσωπικών επαφών (Amin & Graham 1997) και της άρρητης γνώσης (tacit knowledge). Τέλος, άλλοι υποστηρίζουν ότι υπάρχουν πόλεις/περιφέρειες που παρέχουν ένα καινοτόμο περιβάλλον, το οποίο ευνοεί τις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας (Friedman & Wolf 1982), ενώ η Sassen (1991) κάνει λόγο για «παγκόσμιες πόλεις» («global cities») και ο Florida (2005) για «δημιουργικές πόλεις» («creative cities»).

Ένα ευρύ φάσμα κυβερνητικών πολιτικών για τη βελτίωση της εθνικής ανταγωνιστικότητας, όπως υποστηρίζουν οι Thanki (1999) και Harloe & Perry (2004: 212), προσδίδει στο πανεπιστήμιο έναν κεντρικό ρόλο σε σχέση με την παραγωγή και τη διάδοση κοινωνικά χρήσιμης γνώσης. Μάλιστα σε πολλές χώρες η ίδρυση ενός περιφερειακού πανεπιστημίου αποτέλεσε κεντρικό στοιχείο στις πολιτικές τοπικής ανάπτυξης των φορέων της περιοχής. Είναι ίσως περιττό να ειπωθεί ότι δεν εμπλέκονται όλα τα πανεπιστήμια στον ίδιο βαθμό στην ανάπτυξη της περιοχής τους. Ορισμένοι τύποι πανεπιστημίων συμμετέχουν πιο ενεργά από κάποιους άλλους. Επιπλέον, δεν έχουν δομήσει όλες οι περιοχές δικτυα μεταφοράς γνώσης μεταξύ των διάφορων εταιριών, ενώ διαφοροποιείται επίσης και η έκταση των δικτύων, όπου υπάρχουν. Αυτές οι ανισότητες αποδίδονται κυρίως στις διαφορές μεταξύ των εθνικών πολιτικών, στην τοπική ταυτότητα, στα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής καθώς και στον αριθμό και στο μέγεθος των πανεπιστημίων. *Τα πανεπιστήμια που συνδέονται άρρηκτα με τις προσπάθειες ανάπτυξης της περιοχής τους τείνουν να είναι μεμονωμένα πανεπιστήμια, σχετικά μεγάλης κλίμακας, και βρίσκονται στην περιφέρεια* (π.χ. τα πανεπιστήμια του Joensuu, του Limerick και του Twente στη Φινλανδία, στην Ιρλανδία και στην Ολλανδία αντίστοιχα). Βέβαια, σύμφωνα με τους Boucher et al. (2003: 891, 895), παρ' όλη την παρουσία του πανεπιστημίου, οι περιοχές αυτές εξακολουθούν συχνά να υπολείπονται σε σχέση με την ανάπτυξη του μητροπολιτικού κέντρου της χώρας τους. Ωστόσο εκτιμάται πως η καθυστέρησή τους θα ήταν μεγαλύτερη χωρίς την παρουσία των συγκεκριμένων πανεπιστημίων.

Συχνά υποστηρίζεται πως τα πανεπιστήμια που είναι προσανατολισμένα κυρίως στην έρευνα αποτελούν μία από τις βασικές προϋποθέσεις για την τοπική ανάπτυξη, και υπάρχουν πολλά επιτυχημένα παραδείγματα που ενισχύουν την άποψη αυτή (π.χ. η Silicon Valley, το MIT, το Route 128 και το Research Triangle Area στη Βόρεια Καρολίνα). Αυτό όμως δεν πρέπει να θεωρείται ότι προκύπτει αυτονόητα από την παρουσία και μόνο κάποιου ερευνητικού πανεπιστημίου σε μια περιοχή. Αναμφίβολα, υπάρχουν και παραδείγματα όπου η

τοπική οικονομία δεν έχει καταφέρει να επωφεληθεί από την εγγύτητά της σε ένα πανεπιστήμιο με σαφή ερευνητικό προσανατολισμό, γεγονός που αναδεικνύει την πολυπλοκότητα της όλης διαδικασίας (Feldman & Desrochers 2003: 5). Πιο συγκεκριμένα, οι Feldman & Desrochers υποστηρίζουν ότι ένα πανεπιστήμιο προσανατολισμένο κυρίως στην έρευνα, όπως το John Hopkins, με αξιόλογα ακαδημαϊκά επιτεύγματα, αποτελεί κατεξοχήν παράδειγμα πανεπιστημίου με μικρό άμεσο αντίκτυπο στην τοπική οικονομία, όπως αυτός αποτιμάται από τον περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων spin-offs και από την περιορισμένη συνεισφορά του πανεπιστημίου με τη βιομηχανία, γεγονός που οφείλεται κυρίως στο ότι κάτι τέτοιο δεν αποτελούσε ποτέ έναν από τους στόχους του.

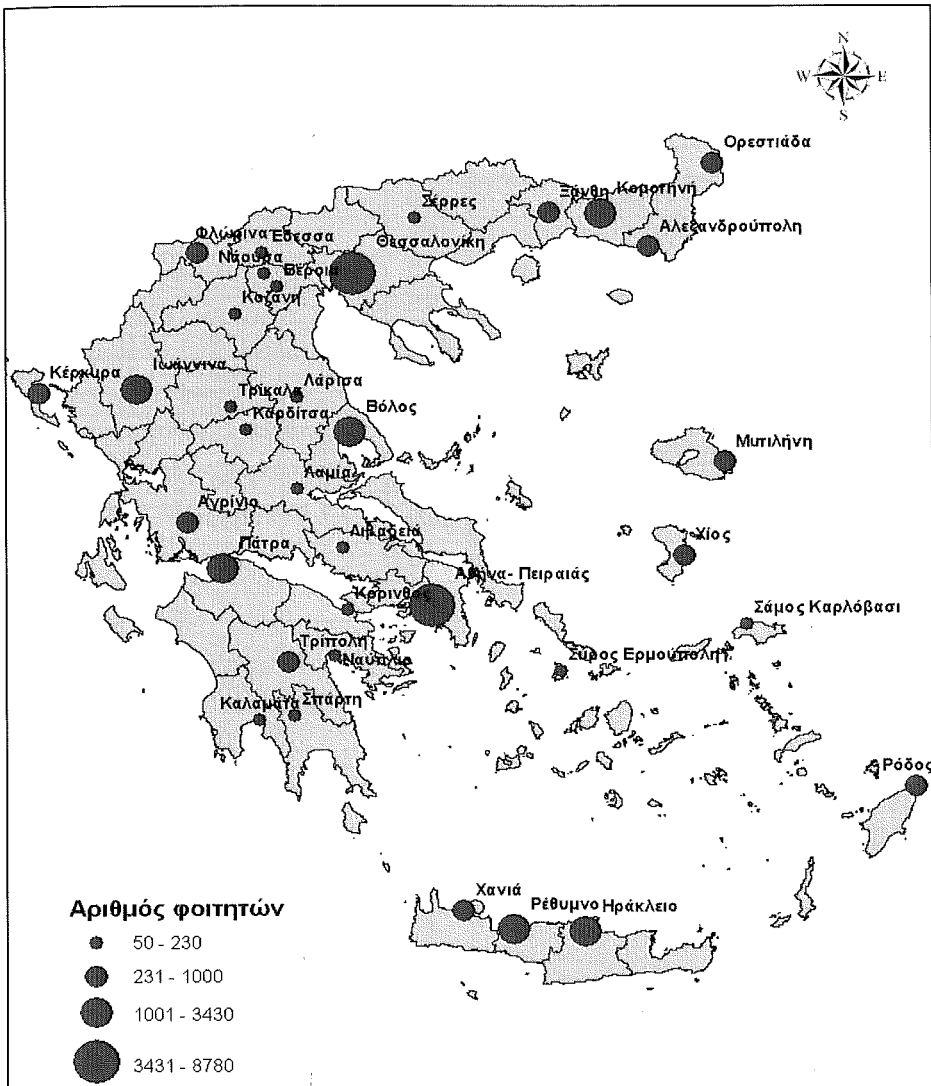
Έτσι, για μεγάλο χρονικό διάστημα τα πανεπιστήμια, όντας μικρά, ελιτίστικα και προσανατολισμένα αποκλειστικά στη διδασκαλία και στην έρευνα, δεν δέχονταν πιέσεις να διασκορπιστούν στο χώρο. Αργότερα τα περιφερειακά πανεπιστήμια θεωρούνταν απλώς πηγές εισοδήματος και απασχόλησης για τις τοπικές κοινωνίες. Στις ΗΠΑ, συγκεκριμένα, πολλά πανεπιστήμια έχουν μια μακρά ιστορία λειτουργίας τους σε μικρές πόλεις, και πολλά από αυτά κάνουν συχνά μελέτες για τις επιπτώσεις τους στην τοπική οικονομία, ώστε να αντλούν επιχειρήματα που να τους επιτρέπουν στη συνέχεια να ζητούν την ενίσχυσή τους από τις τοπικές αρχές. Μάλιστα, όπως υποστηρίζει ο Goddard (1997), η έρευνα για το ρόλο του πανεπιστημίου στην περιφερειακή ανάπτυξη ασχολήθηκε αποκλειστικά με δυο στενά ορισμένα αντικείμενα, δηλαδή με την οικονομική ανάλυση των άμεσων αποτελεσμάτων στην απασχόληση και με τις δαπάνες των φοιτητών, του προσωπικού και του πανεπιστημίου στην τοπική οικονομία καθώς και με τη μεταφορά τεχνολογίας (π.χ. μέσω spin-off εταιρειών και Τεχνολογικών Πάρκων), ενώ μόλις πρόσφατα έγιναν προσπάθειες να ελεγχθεί η συμβολή του πανεπιστημίου στην τόνωση του ανθρώπινου κεφαλαίου στην περιοχή. Στη διεθνή βιβλιογραφία, ιδίως στις ΗΠΑ, υπάρχουν πάρα πολλές μελέτες για τις –οικονομικές κυρίως– επιπτώσεις της παρουσίας των πανεπιστημίων στην περιοχή τους, που αξιοποιήθηκαν ως μέσο προκειμένου να πείσουν τις τοπικές αρχές να τα ενισχύσουν για τη συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη (βλ. Bonner 1968, Brocard 1975, Brownrigg 1973, 1974, Cook 1970, Edwards 1987, Fink 1980, Fowkes 1983, Gamber 1977, Harper 1957, Hudson 1974, Lange 1980, Lechat 1979, Mischaikow & Spratlen 1967, Moore 1979, Murray 1987, Polzin et al. 1988).

3. Η υπάρχουσα κατάσταση στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων ξεκίνησε στη δεκαετία του '60 (Πατρών και Ιωαννίνων) και συνεχίστηκε αδιάλειπτα έκτοτε. Από τη δεκαετία του '70 η πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων παίρνει σημαντικές διαστάσεις. Τα πανεπιστήμια δεν ονομάζονται πια με το όνομα της πόλης όπου εγκαθίστανται (Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πατρών και Ιωαννίνων) αλλά με αυτό της περιφέρειας (Θράκης, Κρήτης, Αιγαίου, Ιονίου, Θεσσαλίας, Πελοποννήσου και Στερεάς Ελλάδας). Το γεγονός αυτό υπήρξε απόρροια και στη συνέχεια τροφοδότης των τοπικιστικών πιέσεων που εκδηλώνονται για τη διεκδίκηση πανεπιστημιακών τμημάτων από όλες σχεδόν τις πόλεις, σε κάθε μία από αυτές τις περιφέρειες.

Σήμερα υπάρχουν πανεπιστήμια σε 36 πόλεις (Χάρτης 1), ορισμένες από τις οποίες έχουν πολύ μικρό πληθυσμιακό μέγεθος (Ερμούπολη, Ναύπλιο, Φλώ-

Χάρτης 1.
Πόλεις με πανεπιστήμια, 2008

Πηγή: Επεξεργασία συντάκτη.

ρινα, Σπάρτη, Λιβαδειά, Νάουσα, Ορεσιτιάδα, Χίος και Έδεσσα – Πίν. 1). Παράλληλα, σήμερα υπάρχουν αιτήματα για την ίδρυση Πανεπιστημίων, Σχολών ή Τμημάτων και σε πολλές άλλες πόλεις.²

Ακόμη, ενώ έχουμε πανεπιστήμια σε 36 πόλεις –και μάλιστα σε 9 πόλεις υπάρχει μόνο ένα τμήμα– οι πιέσεις των τοπικών κοινωνιών προκειμένου να αποκτήσουν και αυτές το δικό τους πανεπιστημιακό τμήμα συνεχίζονται.³ Πολύ πρόσφατα ο υπουργός Παιδείας ανακοίνωσε την ίδρυση του Πανεπιστημίου Δυτικής Στερεάς Ελλάδας (ημερήσιος τύπος 5/10/2008) και μάλιστα δήλωσε ότι η έδρα του θα αποφασιστεί από το νομαρχιακό συμβούλιο Αιτωλοακαρνανίας. Έτσι, άνοιξε ουσιαστικά το δρόμο για διεκδικήσεις τμημάτων του πανεπιστημίου και σε άλλες πόλεις (και βέβαια πρωτίστως στο Μεσολόγγι, ως πρωτεύουσα του νομού αλλά και ως πόλη με βαρύ ιστορικό παρελθόν) πλην του Αγρινίου, όπου ήδη υπάρχουν τμήματα.

2. Αίγιο, Αμαλιάδα, Άρτα, Δράμα, Ζάκυνθος, Θήβα, Καβάλα, Καλαμάτα, Κεφαλονιά, Λευκάδα, Λήμιος, Μεσολόγγι, Ξυλόκαστρο, Πρέβεζα, Ν. Ηλείας, Ν. Θεσπρωτίας, Ν. Λασιθίου.

3. Ευρεία σύσκεψη πραγματοποιήθηκε με θέμα τη διεκδίκηση τμημάτων ΛΕΙ στην Ευρυτανία. Παρόντες ήταν: ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Καρπενησίου, ο Νομάρχης, ο πρόεδρος της ΤΕΔΚ, ο Δήμαρχος Καρπενησίου, ο Αντιπρόεδρος του ΤΕΙ Λαμίας και οι περισσότεροι δήμαρχοι του νομού, όπως και εκπρόσωποι τοπικών φορέων. «... δεν πρέπει να εφησυχάσουμε παρά μόνο όταν δούμε τα πρώτα παιδιά να σπουδάζουν στο Καρπενήσι. Άλλως θα είναι έγκλημα απέναντι στην ανάπτυξη του τόπου μας...» (Ευρυτανικά Νέα, 19/11/2003). Σύσκεψη για ίδρυση σχολής στη Λήμο στο γραφείο του Πρύτανη Πανεπιστημίου Αιγαίου και παρουσία Γ.Γ. του Υπουργείου Αιγαίου και Περιφέρειας, βουλευτών και ευρωβουλευτή νομού (εφημ. Ο Λόγος, 16/10/2004).

Πίνακας 1.
Βασικά στοιχεία για τα πανεπιστήμια στην Ελλάδα σήμερα

	Πανεπιστήμιο		Πόλη	Έναρξη	Αριθμός τιμημάτων	Εισακτέοι 2008	%	Πληθυσμός 2001
1	Παν/μια Αθηνών-Πειραιά	1-2	Αθήνα-Πειραιάς	1837	77	8.780	24,7	3.162.000
2	Παν/μιο Μακεδονίας	3	Έδεσσα	2003	1	70	0,2	25.000
		4	Νάουσα	2003	1	60	0,2	22.000
3	Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσ/νίκης	5	Θεσσαλονίκη	1958	8	960	2,7	709.000
			Θεσσαλονίκη	1925	38	5.700	16,0	
		6	Σέρρες	1985	1	120	0,3	56.000
4	Παν/μιο Ιωαννίνων	7	Βέροια	2003	1	50	0,1	48.000
		8	Ιωάννινα	1964	14	2.930	8,2	70.000
5	Παν/μιο Πατρών	9	Αργίτιο	1989/92	2	410	1,2	54.000
		10	Πάτρα	1966	21	3.430	9,6	165.000
6	Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης	11	Κομοτηνή	1974	6	1.680	4,7	53.000
		12	Ξάνθη	1974	5	610	1,7	52.000
		13	Αλεξανδρούπολη	1985	4	690	1,9	53.000
		14	Ορεστιάδα	1999	3	320	0,9	22.000
7	Παν/μιο Κρήτης	15	Ρέθυμνο	1973	9	1.740	4,9	32.000
		16	Ηράκλειο	1973	8	1.030	2,9	138.000
8	Πολυτεχνείο Κρήτης	17	Χανιά	1975	5	500	1,4	53.000
9	Παν/μιο Αιγαίου	18	Μυτιλήνη	1986	6	920	2,6	36.000
		19	Χίος	1985	3	460	1,3	23.000
		20	Σάμος (Καρλόβασι)	1987	3	210	0,6	10.000
		21	Σύρος (Ερμούπολη)	2000	1	80	0,2	14.000
		22	Ρόδος	1986	3	650	1,8	55.000
10	Ιόνιο Παν/μιο	23	Κέρκυρα	1985	7	650	1,8	41.000
11	Παν/μιο Θεσσαλίας	24	Βόλος	1988	12	1.250	3,5	114.000
		25	Λάρισα	1985	2	150	0,4	124.000
		26	Τρίκαλα	1993	1	140	0,4	52.000
		27	Καρδίτσα	1993	1	50	0,1	38.000
12	Παν/μιο Δ. Μακεδονίας	28	Φλώρινα	1989	4	530	1,5	17.000
		29	Κοζάνη	1999	2	210	0,6	48.000
13	Παν/μιο Πελοποννήσου	30	Τρίπολη	2003	3	300	0,8	29.000
		31	Ναύπλιο	2003	1	90	0,3	17.000
		32	Σπάρτη	2003	2	200	0,6	18.000
		33	Καλαμάτα	2003	2	220	0,6	46.000
		34	Κόρινθος	2003	1	230	0,6	27.825
14	Παν/μιο Στερεάς Ελλάδας	35	Λαμία	2004	1	80	0,2	43.650
		36	Λιβαδειά	2005	1	80	0,2	20.061
	Σύνολο				259	35.580	100,0	

Πηγή: ΥΠΕΠΘ, Ανακοίνωση αριθμού εισακτέων φοιτητών στα ΑΕΙ 2008,
http://www.yperth.gr/el_cc_categoryssm93.htm (επίσκεψη Φεβρ. 2009).

Πίνακας 2.
Ελλάδα: διδακτικό προσωπικό ανά ΑΕΙ, 2007

A/A	Ίδρυμα	ΔΕΠ	Έκτακτο Διδακτικό Προσωπικό	Σύνολο	%
1	Πανεπιστήμιο Αθηνών	2.065	177	2.242	19,9
2	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο	622	74	396	3,5
3	Οικονομικό Πανεπιστήμιο	186	67	253	2,2
4	Πάντειο Πανεπιστήμιο	228	41	269	2,4
5	Γεωπονικό Πανεπιστήμιο	170	8	178	1,6
6	Πανεπιστήμιο Πειραιώς	161	25	186	1,6
7	Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών	45	25	70	0,6
8	Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	60	42	102	0,9
Υποσύνολο Αθήνας-Πειραιά		3.537	459	3.996	35,3
9	Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	2.273	202	2.475	21,9
10	Πανεπιστήμιο Μακεδονίας	161	106	267	2,4
Υποσύνολο Αθήνας-Πειραιά και Θεσσαλονίκης		5.971	767	6.438	57,0
11	Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας	67	90	157	1,4
12	Πανεπιστήμιο Πατρών	728	195	923	8,2
13	Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	551	87	638	5,6
14	Πανεπιστήμιο Θράκης	537	175	712	6,3
15	Πανεπιστήμιο Κρήτης	476	123	599	5,3
16	Πολυτεχνείο Κρήτης	79	82	161	1,4
17	Πανεπιστήμιο Αιγαίου	277	207	484	4,3
18	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας	385	304	689	6,1
19	Ιόνιο Πανεπιστήμιο	87	62	149	1,3
20	Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	57	236	293	2,6
21	Στερεάς Ελλάδας	1	50	51	0,5
Σύνολο χώρας		9.216	2.378	11.294	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ, Διδακτικό Προσωπικό που ανήκει στο Τμήμα και διδάσκει σε αυτό, κατά φύλο, κατηγορία, εκπαιδευτικό ίδρυμα, σχολή-τμήμα-έναρξη, http://www.statistics.gr/gr_tables/S806_SED_3B_TB_AN_07_2_1_E_Y.pdf (επίσκεψη Φεβρ. 2009).

4. Επιχειρήματα υπέρ της ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων

Η ίδρυση ενός περιφερειακού πανεπιστημίου αναμένεται να έχει θετικές συνέπειες σε τέσσερα τουλάχιστον επίπεδα. Δηλαδή:

α) *Συμβολή στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.* Το πανεπιστήμιο αποτελεί μία από τις κύριες πηγές εισοδήματος και βασικό καταναλωτή για την τοπική οικονομία. Υπάρχει μια αναμφίβολη συμβολή του στην αύξηση της ενεργού ζήτησης στην περιοχή, που εξαρτάται κυρίως από το μέγεθος του πανεπιστημίου σε σχέση με τον πληθυσμό της πόλης όπου εγκαθίσταται. Οι άμεσες επιπτώσεις στην τοπική οικονομία επικεντρώνονται σε συγκεκριμένους τομείς κατανάλωσης⁴ (κατοικία-ξενοδοχεία 28%, εστίαση 9,6%, ψυχαγωγία 13%, μετακινήσεις από και προς περιοχή 7% – Λαμπριανίδης 1993: 195-206). Το βασικό αποτέλεσμα από τη

4. Αρκετά από τα στοιχεία που αναφέρονται σε αυτό το κείμενο αντλήθηκαν από το βιβλίο μου που στηρίζεται σε παλαιότερη εμπειρική μελέτη τριών πανεπιστημιακών μονάδων: Μυτιλήνης, Ρεθύμνου και Κομοτηνής (Λαμπριανίδης 1993). Τα στοιχεία αυτά, παρόλο που ασφαλώς δεν αποτυπώνουν με ακρίβεια τη σημερινή πραγματικότητα –ούτε καν για τις τρεις συγκεκριμένες πόλεις όπου είχε πραγματοποιηθεί η έρευνα– δείχνουν εντούτοις μια κατά προσέγγιση εικόνα. Είναι περιττό ίσως να ειπωθεί ότι οι επιπτώσεις (οικονομικές και άλλες) των περιφερειακών πανεπιστημίων μεταβάλλονται, εκτός των άλλων, και με την πάροδο του χρόνου.

λειτουργία του πανεπιστημίου στην τοπική οικονομία προέρχεται από τις δαπάνες του κράτους στην περιοχή (για αγορά ακινήτων, λειτουργικές δαπάνες του πανεπιστημίου, μισθούς κ.λπ.), όπως επίσης και από τις δαπάνες των φοιτητών. Τα άμεσα οικονομικά οφέλη εκτιμώνται σε 0,05-0,31% του ΑΕΠ και σε 1,7-12,8% της ιδιωτικής κατανάλωσης, ενώ μαζί με τα έμμεσα αποτελέσματά τους φτάνουν το 0,13-0,71% του ΑΕΠ (Λαμπριανίδης 1993: 221). Σε τελευταία ανάλυση, η συμβολή του περιφερειακού πανεπιστημίου στην τοπική οικονομία εξαρτάται από το μέγεθός του, από το μέγεθος της τοπικής οικονομίας και, βέβαια, από το βαθμό στον οποίο έχει «ριζώσει» στην περιοχή (βλ. και κεφ. 6).

β) *Αναβάθμιση της τοπικής κοινωνίας.* Το πανεπιστήμιο συμβάλλει στην πολιτισμική αναβάθμιση, στην αύξηση του «κοινωνικού γοήτρου» των κατοίκων (άρση «επαρχιωτισμού»), στη συγκράτηση/προσέλκυση πληθυσμού (αναπτυξιακοί, εθνικοί κ.ά. λόγοι), στην «αναβάθμιση» του ανθρώπινου δυναμικού (που έχει σημασία τόσο για την παραγωγή όσο και για τη συμμετοχή του στα «κοινά» –Δημοτικά/Νομαρχιακά Συμβούλια–γεγονός που εν δυνάμει θα μπορούσε να ανοίξει νέους ορίζοντες κ.λπ.) και, τέλος, στην αναβάθμιση της φυσικής υποδομής (νοσοκομεία, αμφιθέατρα, γυμναστήρια, βιβλιοθήκες, Ερευνητικά Κέντρα κ.λπ.).

Η συμβολή ενός πανεπιστημίου στην πολιτισμική ανάπτυξη της περιοχής όπου εγκαταστάθηκε δεν εννοείται τόσο μέσω της άμεσης (οργανωμένης) παρέμβασής του. Εννοείται κυρίως ως μια έμμεση παρέμβαση λόγω της ύπαρξης των φοιτητών και των πανεπιστημιακών δασκάλων στην περιοχή, οι οποίοι συντελούν στη διαμόρφωση ενός διαφορετικού πολιτισμικού «κλίματος». Αυτό οφείλεται τόσο στα χαρακτηριστικά αυτών των κοινωνικών ομάδων όσο και στο γεγονός ότι οι φοιτητές και οι διδάσκοντες προέρχονται από διάφορες περιοχές της χώρας, γεγονός που συντελεί ως ένα βαθμό στην «αλλαγή» της τοπικής πολιτισμικής φυσιογνωμίας. «Μπολιάζουν», κατά κάποιον τρόπο, στην περιοχή τις πολιτισμικές τους ιδιομορφίες λόγω διαφορετικής τοπικής προέλευσης (αλλά και ταξικής θέσης), κυρίως όταν συνιστούν μια «κρίσιμη μάζα», συντελώντας έτσι στη δημιουργία πολιτισμικών ωσμώσεων. Εξάλλου, η ίδρυση πανεπιστημίου σε μια περιοχή έχει επιπτώσεις και στο συμβολικό επίπεδο, συμβάλλοντας, σε κάποιο βαθμό, στην ανάδειξη της πολιτισμικής και τοπικής της ταυτότητας. Σε ορισμένες χώρες η περιοχή όπου είναι εγκατεστημένο το πανεπιστήμιο δέχεται επιπλέον επισκέπτες εξαιτίας της ύπαρξης πανεπιστημιακής υποδομής [π.χ. πανεπιστημιακό νοσοκομείο – οι Rosen et al. (1985: vii) τονίζουν την τεράστια σημασία του νοσοκομείου Γουισκόνσιν-Μάντισον για την περιοχή] καθώς και εξαιτίας της διοργάνωσης διαφόρων εκδηλώσεων από το ίδιο το πανεπιστήμιο: συνεδρίων, αθλητικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων και θερινών σχολείων (Ziegler 1978, Polzin et al. 1988, Edwards 1987, Rosen et al. 1985).

Στην Ελλάδα υπάρχει η διάχυτη αίσθηση στους κατοίκους πολλών περιοχών ότι η εγκατάσταση πανεπιστημίου στην περιοχή τους θα συντελέσει με έναν αυτόματο-μηχανικό τρόπο στην πολιτισμική αναβάθμισή της (π.χ. Αγρίνιο), κάτι που όμως δεν συμβαίνει πάντοτε. Αναμφίβολα, μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η παρουσία του πανεπιστημίου σε μια μικρή επαρχιακή πόλη είναι δυνατό να συντελέσει τα μέγιστα στην άρση του «επαρχιωτισμού» της (το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων αποτέλεσε μια τέτοια περίπτωση – Φραγκουδάκη 1981: 44-45). Απαραίτητη ωστόσο προϋπόθεση γι' αυτό αποτελούν τα μεγέθη των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας, που πρέπει να είναι σχετικά μεγάλα τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού της πόλης. Να υπάρχει

δηλαδή ένας ικανός/επαρκής αριθμός φοιτητών και διδασκόντων, μια «κρίσιμη μάζα». Τότε, αναπόφευκτα, οι δεκάδες και εκατοντάδες πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, οι χιλιάδες φοιτητές, δημιουργούν μια κοινότητα που εξ αντικειμένου ζωογονεί και μεταμορφώνει ραγδαία τους ρυθμούς της ζωής στην πόλη.

γ) *Αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο.* Η ίδρυση ενός περιφερειακού πανεπιστημίου συμβάλλει στη φυσική, οικονομική και κοινωνικοπολιτισμική προσιτότητα. Ισότητα ευκαιριών για τους εκπαιδευόμενους, ως προς τη φυσική προσιτότητα, σημαίνει να τους προσφέρονται όλες οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες με τέτοιο τρόπο ώστε να ελαχιστοποιείται ο χρόνος μετάβασης, ενώ ταυτόχρονα να αυξάνεται η συχνότητα επικοινωνίας. Η ισότητα στην οικονομική προσιτότητα, δηλαδή στο κόστος ευκαιρίας, αφορά τόσο στις δαπάνες των γονέων για την εκπαίδευση των παιδιών τους όσο και στην απώλεια εισοδήματος, επειδή τα παιδιά τους δεν εργάζονται προκειμένου να εκπαιδευτούν. Αυτό το κόστος αυξάνει όσο η εκπαιδευτική υπηρεσία απομακρύνεται από τον τόπο κατοικίας, γεγονός που επιβαρύνει τις εκπαιδευτικές ανισότητες. Τέλος, η κοινωνικοπολιτισμική προσιτότητα αφορά στην αντίθεση ανάμεσα στην «κουλτούρα» που προσφέρει το εκπαιδευτικό σύστημα και την «κουλτούρα» της οικογένειας. Η προσιτότητα, στη συνέχεια, επηρεάζει άμεσα και τη ζήτηση για εκπαίδευση.

Η ίδρυση ενός περιφερειακού πανεπιστημίου αποσκοπεί στην ενίσχυση των λιγότερο ευνοημένων περιοχών με στόχο την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο. Αναμφίβολα, η φυσική προσιτότητα στο πανεπιστήμιο διευκολύνει τη φοίτηση σε αυτό, γιατί –εκτός των άλλων– σημαίνει μείωση του κόστους ευκαιρίας και, άρα, αύξηση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο. Όμως η προσπάθεια για αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο μέσω της ίδρυσης μιας πανεπιστημιακής μονάδας πιθανόν να οδηγήσει τελικά στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα, στη διεύρυνση δηλαδή των κοινωνικών ανισοτήτων. Συχνά η ευκολότερη πρόσβαση των κατοίκων της ωφελούμενης περιοχής σημαίνει συγχρόνως και πρόσβαση σε εκπαιδευτικές διαδικασίες χαμηλότερου επιπέδου από αυτές των κεντρικών πανεπιστημίων. Έτσι, οι γόνιμοι των λιγότερο προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων, λόγω της ύπαρξης των περιφερειακών πανεπιστημίων –όπου και θα πρέπει να υπερεκπροσωπούνται– τείνουν να λαμβάνουν κατώτερη εκπαίδευση. Ταυτόχρονα, άλλες –μεγάλες– μερίδες φοιτητών καταδικάζονται σε χαμηλότερου επιπέδου σπουδές, χωρίς καν να έχουν το όφελος της ευκολότερης φυσικής πρόσβασης.

Το πέρασμα από το *πανεπιστήμιο ελίτ* στο *μαζικό πανεπιστήμιο* θέτει πλέον επιτακτικά το ζήτημα της χωροταξικής κατανομής των πανεπιστημιακών μονάδων. Προκειμένου να επιχειρηθεί η χάραξη μιας πολιτικής για τη χωροταξική κατανομή των πανεπιστημιακών μονάδων ή για την αξιολόγηση της υπάρχουσας κατανομής τους, είναι αναγκαίο να υπάρχει μια ιδέα για το ποιος πρέπει να αποκτά τι, πού και πώς (Smith 1974: 296, Παναγιωτοπούλου 1991: 157). Κάποιες μελέτες που ασχολήθηκαν με τη χωροθέτηση των πανεπιστημίων στην Ελλάδα θεωρούν περίπου αυτονόητα θετική τη χρησιμοποίηση των πανεπιστημίων ως εργαλείου περιφερειακής πολιτικής (π.χ. Πολυδωρίδης κ.ά. 1985: 45, 52, και Κόνσολας, αδημοσίευτη).

δ) *Βελτίωση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.* Η ίδρυση ενός περιφερειακού πανεπιστημίου δίνει τη δυνατότητα εισαγωγής περισσότερων φοιτητών με χαμηλότερο κόστος από αυτό που απαιτείται για την ίδρυση αντίστοιχης υποδομής σε μεγάλα αστικά κέντρα. Επιπλέον, παρέχεται η δυνατότητα ίδρυ-

σης νέων τμημάτων, που μπορούν πιο εύκολα, μακριά από το πανεπιστημιακό κατεστημένο του κέντρου, να δώσουν διέξοδο σε επιστημονικές απόψεις που δεν είναι κυρίαρχες (mainstream).

5. Η συνειδητοποίηση της σημασίας του πανεπιστημίου οδηγεί συχνά τις τοπικές κοινωνίες σε ανταγωνισμό για τον τόπο εγκατάστασής του

5. Έγγραφο του Δήμου Σαμίων για την εγκατάσταση πανεπιστημιακού τμήματος στην περιοχή: «Η διαμονή φοιτητών μπορεί να πραγματοποιηθεί άνετα στα υπάρχοντα τουριστικά καταλύματα... διαθέσιμα σε χαμηλές τιμές τη νεκρή τουριστική περίοδο» (Λαμπριανίδης 1993: 86).

6. Έτσι, το 1991, όταν υπήρχε έντονη συζήτηση για τη διασπορά τμημάτων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και σε Λάρισα, Καρδίτσα και Τρίκαλα πέραν του Βόλου, ο Μητροπολίτης Δημητριάδος έλεγε: «Διαδηλώνω [...] τη σφοδρή αντίθεσή μου σε κάθε μέτρο που συνεπάγεται τον διαμελισμό του Πανεπιστημίου και είμαι έτοιμος να αντιδράσω με κάθε μέσον στην απόφαση που θα ελάμβανε το Υπουργείο...» Την ίδια στιγμή ο Μητροπολίτης Καρδίτσας υποστήριζε ακριβώς το αντίθετο: «Θέλουμε, ο λαός των Τρικάλων και της Καρδίτσας, πανεπιστημιακές σχολές, έχουμε όλα τα μέσα [...] όλοι εν σώματι και επικεφαλής η Εκκλησία, ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Τρικάλων και εγώ, η ταπεινότης μου, θα είμαι επικεφαλής με τη μαγκούρα στο χέρι, θα χτυπήσουμε εκεί που χρειάζεται...» (Λαμπριανίδης 1993: 102).

7. Έτσι, στο παραπάνω ζήτημα της χωρικής διασποράς τμημάτων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας πέραν του Βόλου, τα κόμματα έπαιρναν θέση διά των τοπικών τους (νομαρχιακών) επιτροπών. Αυτό τους επέτρεπε μια «διγλωσσία»: στη Μαγνησία να λένε ότι το πανεπιστήμιο πρέπει να μείνει στον Βόλο, ενώ στη Λάρισα, στην Καρδίτσα και στα Τρίκαλα να υποστηρίζουν ότι πρέπει να πάει και εκεί. «Οι Νομαρχιακές Επιτροπές Μαγνησίας των κομμάτων Ν.Δ., ΠΑΣΟΚ, ΣΥΝ και ΚΚΕ με τη σημερινή κοινή συνέντευξη τύπου εκφράζουμε τη ριζική μας αντίθεση στην υπονόμηση της ενότητας και τελικά της ίδιας της υπόστασης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας [...] Ο κατακερματισμός [...] οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια το πανεπιστήμιο στην εξάρθρωση, στην ασφυξία, στο μαρασμό, στον εκφυλισμό, στην κρίση, στην υποβάθμιση, στο αδιέξοδο...» (Δελτίο Τύπου, Βόλος, 3/10/1991). Την ίδια στιγμή η διαπαραταξιακή επιτροπή του Δήμου Λάρισας υποστηρίζει ομόφωνα ότι «η ενότητα του Πανεπιστημίου δεν θίγεται από τη μικρή απόσταση μεταξύ των θεσσαλικών πόλεων...» (Λαμπριανίδης 1993: 103).

Το περιφερειακό πανεπιστήμιο μπορεί εν δυνάμει να προσφέρει πολλά σε μια τοπική κοινωνία λόγω της αύξησης της ενεργού ζήτησης που προκαλεί, της συγκράτησης του πληθυσμού και της βελτίωσης/αναβάθμισης του κοινωνικού γοήτρου στην περιοχή κ.λπ. Οι τοπικές κοινωνίες συνειδητοποιούν τη σημασία του πανεπιστημίου, κινητοποιούνται για τη διεκδίκησή του και συχνά επιτυγχάνουν. Πολλές φορές μάλιστα είναι απροκάλυπτος ο τρόπος με τον οποίο θέλουν να χρησιμοποιήσουν το πανεπιστήμιο για την (ιδιαίτερος περιοριστικά ορισμένη) «ανάπτυξη» της περιοχής τους (π.χ. ως συμπλήρωμα της τουριστικής δραστηριότητας).⁵

Κανένας δεν θεωρεί την ίδρυση πανεπιστημίου σε μια περιοχή ως κάτι που μπορεί να έχει δυσμενείς επιπτώσεις. Αντίθετα μάλιστα, όλοι το θεωρούν ως πιθανή πηγή πολλών ωφελειών. Έτσι, η ίδρυση ή η επέκταση ενός πανεπιστημίου σε μια περιοχή γίνεται κεντρικό πολιτικό αίτημα σε πολλές μικρές πόλεις (προεκλογικά προγράμματα υποψηφίων βουλευτών, δημάρχων κ.λπ.). Το αίτημα αυτό συγκεντρώνει τη μέγιστη δυνατή συναίνεση της τοπικής κοινωνίας (πολιτικά κόμματα, επαγγελματικές οργανώσεις, τοπική αυτοδιοίκηση, πνευματικές προσωπικότητες από την περιοχή, ακόμη και η ιεραρχία της Εκκλησίας κ.λπ.) και, αναπόφευκτα, φέρνει σε αντίθεση αυτή την περιοχή (περιφέρεια, νομό, πόλη κ.ο.κ.) με άλλες που επίσης το διεκδικούν. Η ίδρυση περιφερειακού πανεπιστημίου αποτελεί ίσως μια από τις ελάχιστες περιπτώσεις στην Ελλάδα όπου δημιουργείται «τοπικό κίνημα», δηλαδή συγκροτούνται διακομματικές συνεργασίες, εξασφαλίζεται η συμμετοχή όλων των εκπροσώπων των φορέων κ.ά. Η πολιτική σκοπιμότητα της ίδρυσης ενός πανεπιστημίου ή μιας πανεπιστημιακής μονάδας μετριέται συνήθως πολιτικά, στη βάση των κινητοποιήσεων της τοπικής κοινωνίας γύρω από αυτό το αίτημα.

Οι ιεράρχες της Εκκλησίας παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτές τις κινητοποιήσεις, χωρίς μάλιστα να λείπουν οι «αντιφάσεις» μεταξύ τους για το πρόβλημα, π.χ. για τη διασπορά ή τη συγκέντρωση του χώρου του πανεπιστημίου.⁶ Οι εξαρτήσεις των αιρετών εκπροσώπων (βουλευτών, υπουργών, δημάρχων) και των πολιτικών φορέων (νομαρχιακών επιτροπών κομμάτων κ.λπ.) από τα συμφέροντα της εκλογικής τους πελατείας είναι έκδηλες. Τα πολιτικά κόμματα γνωρίζουν τα προβλήματα που δημιουργούνται με την ίδρυση των περιφερειακών πανεπιστημίων. Όμως εξαιτίας των αντιθέσεων μεταξύ πόλεων-νομών βρίσκονται συχνά σε εξαιρετικά δύσκολη θέση. Έτσι, επιχειρούν να ξεγλιστρήσουν αφενός υιοθετώντας «ανοιχτές διατυπώσεις» σε κεντρικό κομματικό επίπεδο και αφετέρου υποστηρίζοντας διαφορετικές και ενίοτε αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις στους διάφορους νομούς.⁷

Έχουμε λοιπόν πόλεις να στρέφονται εναντίον πόλεων (Καρδίτσα, Τρίκαλα και Λάρισα εναντίον Βόλου, Βαθύ εναντίον Καρλοβασιού στη Σάμο, Αγρίνιο εναντίον Μεσολογγίου κ.λπ.) και νομούς εναντίον νομών (Λαρίσης, Τρικάλων και Καρδίτσας εναντίον Μαγνησίας). Η λογική των διαφόρων περιοχών

ότι «τα έχουμε έτοιμα» (εννοώντας κτήρια, γήπεδα κ.λπ.) και «ας έρθουν πρώτα και τα βρούμε» μπορεί να προδίδει καλές προθέσεις, αλλά συγχρόνως φανερώνει και άγνοια του τι είναι ένα πανεπιστήμιο, των πραγματικών δηλαδή αναγκών μιας πανεπιστημιακής μονάδας προκειμένου να αποδώσει έργο υψηλών απαιτήσεων. Η έμφαση στο θέμα της κτηριακής υποδομής δείχνει «βιασμό» της αντίληψης του πανεπιστημίου, που στα μάτια των διεκδικούντων δεν φαίνεται να διαφοροποιείται –ουσιαστικά τουλάχιστον– από το γυμνάσιο.

Ο ανταγωνισμός των περιοχών⁸ για την προσέλκυση του πανεπιστημίου και της έδρας του είναι ιδιαίτερα οξύς και παίρνει διάφορες μορφές. Είτε της πίεσης προς την κυβέρνηση (διαδηλώσεις, κλείσιμο δρόμων, μαγαζιών κ.λπ.), είτε της προσφοράς κινήτρων προς το πανεπιστήμιο (οικοπέδων, κτηρίων κ.λπ.), είτε, τέλος, της επίκλησης της ιστορίας τους.⁹ Όμως, το πανεπιστήμιο δεν μπορεί να ζήσει με την ιστορία της περιοχής αλλά με τις υπάρχουσες επιστημονικές και κοινωνικοοικονομικές δυνάμεις της, καθώς και με αυτές που μπορεί να προσελκύσει.

Τα περιφερειακά πανεπιστήμια υπήρξαν ένας ακόμη τομέας που χρησιμοποιήθηκε από το ελληνικό κράτος, στο πλαίσιο ενός αβασάνιστου λαϊκισμού, ως μέσο για την επίτευξη άλλων στόχων (διατήρηση-αύξηση της εκλογικής πελατείας του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος). Υπάρχουν πολλά άλλα μέτρα με τα οποία μια κυβέρνηση θα μπορούσε να ασκήσει περιφερειακή πολιτική. Μέτρα όπως κίνητρα για τις βιομηχανικές και τουριστικές μονάδες που εγκαθίστανται στην περιφέρεια, εγκατάσταση των επιχειρήσεων του δημοσίου στην περιφέρεια, μεταφορά πολυπρόσωπων οργανισμών του δημοσίου στην περιφέρεια. Ακόμη και στον τομέα της εκπαίδευσης θα μπορούσαν να υπάρξουν κίνητρα/μέτρα (παραδειγματικά αναφέρονται οι δυνατότητες διασποράς των σχολών Μέσης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, των σχολών μαθητείας του ΟΑΕΔ, των νοσηλευτικών ιδρυμάτων, των στρατοπέδων νεοσυλλέκτων, ίσως και των ΤΕΙ), πριν επιλεγεί τελικά η χρησιμοποίηση του πανεπιστημίου. Όχι γιατί κάθε περιφερειακό πανεπιστήμιο είναι εξ αρχής καταδικασμένο να αποτύχει, αλλά, κυρίως, γιατί το κόστος για την εξασφάλιση των κατάλληλων συνθηκών που θα αναιρέσουν τα δυσμενή χαρακτηριστικά των τοπικών κοινωνιών είναι πολύ μεγάλο.

6. Τα αίτια της περιορισμένης συμβολής των περιφερειακών πανεπιστημίων στην ανάπτυξη της περιοχής εγκατάστασής τους

Το περιφερειακό πανεπιστήμιο μπορεί να συντελέσει στην ανάπτυξη της περιοχής μέσα από ποικίλες διαδικασίες, τις οποίες προκαλεί έμμεσα – πέραν, βέβαια, των άμεσων επιπτώσεών του. Όμως αυτό προϋποθέτει ότι το περιφερειακό πανεπιστήμιο θα λειτουργήσει πραγματικά.

Συχνά υποστηρίζεται ότι η δημιουργία των περιφερειακών πανεπιστημίων αυξάνει την κοινωνική δικαιοσύνη στο χώρο, επειδή συμβάλλουν στη δικαιότερη κατανομή των ευκαιριών που παρέχονται στους νέους διαφόρων περιοχών για την πρόσβασή τους στο πανεπιστήμιο. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η εφαρμογή αυτής της πολιτικής τελικά είχε τα ακριβώς αντίστροφα αποτελέσματα, με την έννοια ότι κάποια περιφερειακά πανεπιστήμια είναι μεν ευκολότερα προσβάσιμα, αλλά, συγχρόνως, είναι και ποιοτικά υποβαθμισμένα. Οι φοιτητές δηλαδή που προέρχονται από «μη προνομιούχα» κοινωνικά στρώ-

8. Ο ανταγωνισμός αυτός δεν αποτελεί ούτε ελληνικό μόνο ούτε καινούργιο φαινόμενο, αλλά έχει ιστορικές ρίζες. Ήδη στην υστερομεσαιωνική Ευρώπη διάφορες πόλεις ανταγωνίζονταν για την προσέλκυση πανεπιστημίων, τα δε πανεπιστήμια χρησιμοποιούσαν την απειλή μετακίνησης σε άλλη πόλη ως μοχλό πίεσης για την εξασφάλιση διαφόρων παραχωρήσεων από τις τοπικές αρχές (Linberg 2003: 291). Στις ΗΠΑ αλλά και σε πολλές άλλες χώρες τα πανεπιστήμια, στο πλαίσιο της εξασφάλισης προνομίων από τις τοπικές αρχές, κάνουν μελέτες επιπτώσεων, συχνά και σε ετήσια βάση, για να αναδείξουν τη σημασία τους για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής (βλ. σειρά σχετικών αναφορών στη βιβλιογραφία στο τέλος του άρθρου).

9. Για παράδειγμα, τα Τρίκαλα διεκδίκησαν ΤΕΦΑΑ, γιατί από εκεί κατάγονται αθλητές όπως η Σακοράφα και ο Παπανικολάου, η Καρδίτσα γιατί από εκεί κατάγεται ο Πλαστήρας, το Βελεστίνο γιατί από εκεί κατάγεται ο Ρήγας Φεραίος, η Σάμιο διεκδίκησε μαθηματικό τμήμα γιατί από εκεί κατάγεται ο Πυθαγόρας, ενώ η Κως ιατρική σχολή γιατί από εκεί κατάγεται ο Ιπποκράτης.

10. Επιλέγουν είτε να δώσουν ξανά εισαγωγικές εξετάσεις, είτε να σπουδάσουν σε κάποιο ιδιωτικό κολέγιο στην Αθήνα ή στη Θεσσαλονίκη, είτε, τέλος, να πάνε στο εξωτερικό.

11. Τον Οκτώβριο του 2004 η ελληνική κοινωνία «συγκλονίστηκε» για μια ακόμη φορά όταν διαπίστωσε ότι οι «επώνυμοι» (θα προσέθετα: και πάρα πολλοί άλλοι) μετέρχονται διάφορες μη σύγχρονες μεθόδους προκειμένου να διασφαλίσουν ότι θα μετεγγράφουν τους γόνους τους από τα περιφερειακά στα κεντρικά πανεπιστήμια. Ίσως αυτό από μόνο του αποτελεί μια καλή ευκαιρία να προβληματιστεί κανείς πάνω στο γιατί αυτοί που γνωρίζουν και μπορούν αποφεύγουν τα περιφερειακά πανεπιστήμια.

ματα τείνουν να φοιτούν σε «μη προνομιά» (βλ. περιφερειακά) πανεπιστήμια. Οι προνομιάχοι, γνωρίζοντας ότι οι συνθήκες εκπαίδευσης και διαβίωσης σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι ικανοποιητικές, είτε δεν πάνε καθόλου να φοιτήσουν¹⁰ είτε μετεγγράφονται, μέχρι πρόσφατα, με περιεργούς τρόπους στα κεντρικά πανεπιστήμια.¹¹

Εξάλλου, οι οικονομικές συνέπειες στην τοπική οικονομία από τη λειτουργία του πανεπιστημίου δεν είναι τόσο σημαντικές όσο θα ανέμενε κανείς με βάση τη διεθνή εμπειρία. Αυτό οφείλεται:

α) Στην περιορισμένη τοπική αγορά, εξαιτίας της οποίας ένα σημαντικό μέρος των δαπανών του πανεπιστημίου (για όργανα, έπιπλα κ.λπ.), των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας καθώς και των οικογενειών τους που ζουν στην περιοχή (για συσκευές, ένδυση και διαρκή καταναλωτικά αγαθά) δεν πραγματοποιείται στην περιοχή. Αυτό συμβαίνει γιατί η τοπική οικονομία είναι πολύ περιορισμένη και δεν καταφέρνει να ικανοποιήσει τις ανάγκες του πανεπιστημίου και της πανεπιστημιακής κοινότητας και να εκμεταλλευτεί την ξαφνική άνοδο της ζήτησης. Η διεθνής βιβλιογραφία δείχνει έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ περιοχών. Έτσι, σε άλλες χώρες οι δαπάνες του πανεπιστημίου για αναλώσιμα, εξοπλισμό και όργανα πραγματοποιούνται είτε τοπικά (βλ. Fink 1980 για τις ΗΠΑ) είτε όχι (Brownrigg 1974: 80, για την πόλη Στέρλινγκ της Αγγλίας, όπου μόλις το 2% των δαπανών υπολογίζεται ότι πραγματοποιείται τοπικά), ανάλογα με την οικονομική διάρθρωση της συγκεκριμένης πόλης όπου βρίσκεται το πανεπιστήμιο.

β) Στο ότι η τοπική οικονομία πολύ σπάνια μπορεί να εκμεταλλευτεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που δημιουργούνται λόγω της λειτουργίας μιας πανεπιστημιακής μονάδας στην περιοχή της. Να επιτρέψει δηλαδή στο πανεπιστήμιο να λειτουργήσει ως «προωθητικός μηχανισμός» στην περιοχή. Για παράδειγμα, δεν μπορεί να αξιοποιήσει την ύπαρξη υψηλά εξειδικευμένου προσωπικού (διδασκόντων και φοιτητών) προσφέροντάς τους άμεση απασχόληση ή αναθέτοντας σε αυτούς ερευνητικά προγράμματα επιχειρήσεων ή φορέων του δημοσίου. Αδυνατεί, επίσης, να αξιοποιήσει την εκεί παρουσία τους προκειμένου να ενθαρρύνει τη συμμετοχή τους στα «κοινά», όπου πιθανόν να βοηθούσαν ώστε η περιοχή να αποκτήσει μια άλλη αναπτυξιακή δυναμική. Η διεθνής εμπειρία έχει να επιδείξει και πολλά επιτυχημένα παραδείγματα περιοχών που εκμεταλλεύτηκαν αυτήν ακριβώς την ύπαρξη του πανεπιστημίου στην περιοχή τους.

Έμμεσα αποτελέσματα από την παρουσία πανεπιστημίου: η αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εργαζομένων στην περιοχή, μιας και πολλοί πτυχιούχοι του μένουν και εργάζονται εκεί (π.χ. στο πανεπιστήμιο UCLA –ΗΠΑ– υπολογίστηκε ότι το 2,5% των αποφοίτων του μένουν στην περιοχή –Westwood– του πανεπιστημίου, το 31,1% στην πόλη του Λος Άντζελες, το 64,2% στην Κομητεία του Λος Άντζελες και το 81,4% στην πολιτεία της Καλιφόρνιας – Hudson 1974: 181-194).

Το πολύ περιορισμένο «δέσιμο» του πανεπιστημίου με την τοπική οικονομία προσδιορίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από ευρύτερα φαινόμενα του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού (τα ελάχιστα χρηματικά ποσά που δαπανώνται για έρευνα, τόσο από το ελληνικό κράτος όσο, κυρίως, από τις ελληνικές επιχειρήσεις –βλ. κεφ. 8– το μικρό μέγεθος των ελληνικών επιχειρήσεων, την έλλειψη επιχειρηματικότητας των πανεπιστημιακών –«academic entrepreneurship»– κ.λπ.). Έτσι, αυτό που κυρίως μένει τελικά στην τοπική οικονομία από τη λειτουργία του περιφερειακού πανεπιστημίου είναι απλώς κάποιες καταναλωτικές δαπάνες.

γ) Στη *μεγάλη κινητικότητα τόσο των διδασκόντων όσο και των φοιτητών καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου* (24% των φοιτητών και 63% των διδασκόντων μετακινούνται πάνω από 15 φορές το χρόνο, μάλιστα το 54% των διδασκόντων μετακινείται πάνω από 20 φορές το χρόνο! – Λαμπριανίδης 1993: 205). Ως αποτέλεσμα αυτής της κινητικότητας, ένα σημαντικό ποσοστό του συνόλου των δαπανών τους οδηγείται έξω από την τοπική οικονομία. Σ' αυτό συμβάλλει κυρίως το γεγονός ότι η έδρα των περισσότερων διδασκόντων είναι στην Αθήνα και οι διδάσκοντες «επισκέπτονται» την πόλη όπου βρίσκεται το πανεπιστήμιο για 1-2 ημέρες τη βδομάδα. Η κινητικότητα αυτή είναι τόσο μεγαλύτερη, όσο λιγότερο ικανοποιητική είναι η ποιότητα ζωής στην περιοχή, πράγμα που εξαρτάται κυρίως από το μέγεθος της πόλης και από την ύπαρξη ικανού αριθμού μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας. Επιπλέον, στην αύξηση της κινητικότητας συντελεί αφενός το γεγονός ότι το πανεπιστήμιο δεν προϋποθέτει την καθημερινή παρουσία των φοιτητών, και αφετέρου το ότι οι αμοιβές των πανεπιστημιακών είναι συγκριτικά χαμηλές, ενώ οι δυνατότητες που έχουν για άλλη απασχόληση (στις μεγάλες πόλεις) είναι σημαντικές. Τα υψηλά ποσοστά των μετακινήσεων στην Ελλάδα βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με τα συμπεράσματα παρόμοιων ερευνών σε άλλες χώρες, όπου οι φοιτητές, οι διδάσκοντες και οι διοικητικοί ζουν στην άμεση περιοχή του πανεπιστημίου (Fink 1980). Για παράδειγμα, το 83% των διδασκόντων και διοικητικών υπαλλήλων στο πανεπιστήμιο του St. Cloud στις ΗΠΑ μένουν στην περιοχή (Lange 1980: 15).

δ) Στο ότι μέρος των δαπανών της πανεπιστημιακής κοινότητας κατευθύνεται στο πανεπιστήμιο και όχι σε τοπικές επιχειρήσεις (unrealised local business volume), δηλαδή στη φοιτητική λέσχη, στη φοιτητική εστία, στο πανεπιστημιακό βιβλιοπωλείο, σε φωτοαντίγραφα με μηχανήματα του πανεπιστημίου κ.λπ. Εξάλλου, αυτό ακριβώς αποτελεί και μια αιτία σύγκρουσης με την τοπική κοινωνία. Όσο καλύτερα λοιπόν λειτουργεί το περιφερειακό πανεπιστήμιο για τους φοιτητές του (παρέχοντάς τους σίτιση, στέγαση κ.λπ.), τόσο λιγότερα οφέλη αφήνει στην τοπική οικονομία.

Οι σχετικά περιορισμένες θετικές συνέπειες των περιφερειακών πανεπιστημίων στις τοπικές κοινωνίες όπου εγκαταστάθηκαν, καθώς και μια σειρά από προβλήματα που δημιουργούνται, οφείλονται όχι τόσο σε δομικά χαρακτηριστικά όσο στη συγκυρία, στον τρόπο δηλαδή με τον οποίο εφαρμόστηκε η πολιτική της ίδρυσής τους. Οφείλονται δηλαδή στην *τελείως απρογραμματίστη ανάπτυξη* τους. Δεν υπάρχουν μελέτες σκοπιμότητας για την ίδρυση των επιμέρους πανεπιστημίων από την πλευρά της πολιτείας και, όπου υπήρξαν, δεν ακολουθήθηκαν. Ίσως δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηρίξουμε ότι τα περισσότερα περιφερειακά πανεπιστήμια δεν δημιουργήθηκαν απλώς απρογραμματίιστα, αλλά και ότι στη δημιουργία τους συντέλεσαν κάποιοι «τυχαίοι»-«συγκυριακοί» λόγοι και, κυρίως, η παρέμβαση ορισμένων ισχυρών πολιτικών προσώπων. Σε ορισμένες μάλιστα από αυτές τις πόλεις ήταν προδικασμένο ότι θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη του πανεπιστημίου. Οι προδιαγραφές οι οποίες πρέπει να πληρούνται ώστε μια πόλη να μπορεί να υποστηρίξει ένα πανεπιστήμιο, ή έστω μια πανεπιστημιακή μονάδα, είναι τόσο υψηλές που –εξ ορισμού σχεδόν– αποκλείουν τις περισσότερες περιοχές, και σίγουρα εκείνες που έχουν περισσότερο ανάγκη από κάποια οικονομική τόνωση.

Εξάλλου, η *διασπορά καθενός από τα περιφερειακά πανεπιστήμια σε πολλές πόλεις* πολλαπλασίασε τις ανάγκες για υποδομή (βιβλιοθήκες, φοιτητι-

κές λέσχες κ.λπ.) και για οικονομική στήριξη. Για παράδειγμα, το Πανεπιστήμιο Αιγαίου χρειάζεται πέντε βιβλιοθήκες, μία για κάθε νησί (Λέσβος, Σάμος, Ρόδος, Χίος, Σύρος), ενώ για να πραγματοποιηθεί μια συνεδρίαση της Συγκλήτου, θα πρέπει οι συγκλητικοί από τα πέντε νησιά να ταξιδέψουν, μέσω Αθηνών, στη Μυτιλήνη. Μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα πανεπιστήμια αυτά υφίστανται μια «πολλαπλή περιφερειακότητα». Με τον όρο αυτόν νοείται η ίδρυση πανεπιστημίου σε κάποιο μικρό νησί (που συνεπάγεται δυσκολίες πρόσβασης, κίνδυνο αποκλεισμού σε περίπτωση κακοκαιρίας κ.λπ.) και/ή σε κάποια μικρή πόλη (που δεν είναι ελκτική σε μέλη ΔΕΠ και σε φοιτητές, οι οποίοι τείνουν να αναζητούν αστικό περιβάλλον), και/ή έξω από την πόλη (συχνά με δύσκολη πρόσβαση στην πόλη, με υποτυπώδη ή και καμία υποδομή campus κ.λπ.), και/ή με λίγα τμήματα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, με ένα μόνο (συνεπώς με ελάχιστους φοιτητές και διδάσκοντες, άρα και με ουσιαστική αδυναμία να δημιουργηθεί η έννοια της «ακαδημαϊκής κοινότητας»). Μάλιστα σε ένα περιφερειακό πανεπιστήμιο έχουμε συχνά τη συνύπαρξη πολλών τέτοιων παραγόντων. Στις περιπτώσεις αυτές είναι εξαιρετικά δύσκολο πια το πανεπιστήμιο να παίζει στοιχειωδώς το ρόλο του.

Τέλος, οι δυσκολίες οφείλονται στην *έλλειψη, από την πλευρά της πολιτείας, μιας αισθητά εννοϊκότερης μεταχείρισης υπέρ των περιφερειακών πανεπιστημίων*, κάτι που αποτελούσε και προϋπόθεση για την ανάπτυξή τους, μια που έπρεπε να ξεπεραστούν τα τεράστια προβλήματα των συνθηκών λειτουργίας τους. Για παράδειγμα, θετικό ρόλο θα έπαιζε η ύπαρξη αρκετών τμημάτων με αντικείμενα τα οποία δεν προσφέρονται στα κεντρικά πανεπιστήμια και η εξασφάλιση υψηλής ποιότητας και επαρκούς αριθμητικά διδακτικού προσωπικού.

Παράλληλα, η συμπεριφορά των κατοίκων της περιοχής προς το πανεπιστήμιο και την πανεπιστημιακή κοινότητα υπαγορεύεται συχνά από την αντίληψη ότι αποτελούν κυρίως μια πρόσθετη πηγή εισοδήματος και όχι μια δυνατότητα αναβάθμισης του ανθρώπινου δυναμικού, που θα επιτρέψει την αναδιάρθρωση της τοπικής οικονομίας και τη στροφή της στην παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας. Η αντίληψη αυτή φαίνεται ξεκάθαρα από το γεγονός ότι σχεδόν κάθε πόλη στην Ελλάδα, ανεξάρτητα από το πόσο μικρή είναι, προσπαθεί σκληρά να πείσει την εκάστοτε κυβέρνηση να εγκαταστήσει κάποια πανεπιστημιακή μονάδα στην περιοχή της, σε μια λογική «ανάπτυξης» μέσω της μεταφοράς πολυπρόσωπων οργανισμών του δημοσίου (στρατοπέδων νεοσυλλέκτων, νοσοκομείων, νομαρχιών κ.λπ.). Έτσι, συχνά δημιουργούνται εντάσεις στις σχέσεις της πανεπιστημιακής και της τοπικής κοινότητας.

7. Τα προβλήματα των περιφερειακών πανεπιστημίων

Τα περιφερειακά πανεπιστήμια, με εξαίρεση εκείνα που ρίζωσαν στην τοπική κοινωνία, αντιμετωπίζουν μια σειρά από προβλήματα, που αφορούν τόσο στους φοιτητές και στους διδάσκοντες όσο και στην υλικοτεχνική υποδομή.

Συγκεκριμένα, οι φοιτητές τείνουν, σε γενικές γραμμές, να έχουν πιο χαμηλές βάσεις στις εισαγωγικές εξετάσεις για το πανεπιστήμιο σε σχέση με αυτούς σε ομοειδή τμήματα των κεντρικών πανεπιστημίων. Αυτό απορρέει από το γεγονός ότι η ελληνική κοινωνία δεν αναγνωρίζει τη «δουλειά» που γίνεται σε ορισμένα τμήματα. Η επιλογή του πανεπιστημίου όπου θα φοιτήσει το «παιδί» γίνεται με κριτήριο την πόλη: είτε με βάση την «εικόνα» που έχουν γι' αυτήν οι

γονείς, είτε με βάση την εγγύτητά της στην περιοχή κατοικίας. Σε κάθε περιφερειακό πανεπιστήμιο υπάρχει μια αναμφισβήτητη υπερεκπροσώπηση των φοιτητών που προέρχονται από το νομό όπου είναι εγκατεστημένο (π.χ. το 2003/2004 στο Πανεπιστήμιο Θράκης υπερεκπροσωπούσαν οι νομοί Έβρου, Ξάνθης, Ροδόπης αλλά και Καβάλας και Δράμας, στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων οι νομοί Ιωαννίνων και Πρεβέζης και στο Πανεπιστήμιο Κρήτης οι νομοί Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνης και Χανίων αντίστοιχα – βλ. Πίν. 3).

Εξάλλου, μεγάλο ποσοστό των φοιτητών που εισάγονται σε ένα περιφερειακό πανεπιστήμιο επιχειρούν να φύγουν είτε δίνοντας ξανά πανελλήνιες εισαγωγικές εξετάσεις, είτε επιχειρώντας να μετεγγραφούν σε κεντρικό πανεπιστήμιο. Εάν κρίνει κανείς από τα ποσοστά αυτών που τελικά επιτυγχάνουν να πάρουν μετεγγραφή, καταλαβαίνει ότι το πρόβλημα είναι σημαντικό (είναι ενδεικτικό ότι αυτό συμβαίνει ακόμη και σε πόλεις όπως η Μυτιλήνη, όπου το πανεπιστήμιο λειτουργεί πολλά χρόνια και υπάρχουν πια αρκετά τμήματα – βλ. Πίν. 4). Τέλος, ένα σημαντικό ποσοστό των φοιτητών δεν διαμένει στην περιοχή αλλά εμφανίζεται ουσιαστικά στην περίοδο των εξετάσεων, ενώ πολλοί μετακινούνται συχνά από την περιοχή.

Όσον αφορά στους *διδάσκοντες*, θα μπορούσε κανείς, σε γενικές γραμμές, να ισχυριστεί ότι είναι πιο περιορισμένος ο ανταγωνισμός για την εκλογή τους. Πολλοί φεύγουν από το περιφερειακό πανεπιστήμιο, γιατί μετά από κάποιο χρονικό διάστημα καταφέρνουν να εκλεγούν σε κάποιο κεντρικό πανεπιστήμιο, ακόμη και σε χαμηλότερη βαθμίδα (Λαμπριανίδης 1993: 129-145). Τέλος, οι περισσότεροι δεν διαμένουν στην περιοχή, αλλά μετακινούνται προς τα εκεί από τη Θεσσαλονίκη ή, συνήθως, την Αθήνα, όπου και κατοικούν. Το φαινόμενο των «ιπτάμενων» καθηγητών δεν αποτελεί, βέβαια, μοναδικότητα της Ελλάδας. Παρόμοια φαινόμενα υπάρχουν και σε άλλες χώρες – βλ. Γαλλία (*turboprofs*) και Ιταλία (*pendularismo*). Αυτό που φαίνεται να διαφοροποιεί την Ελλάδα είναι η μεγάλη έκταση του φαινομένου, που συνδέεται με το συγκριτικά υψηλότερο γόητρο του καθηγητή πανεπιστημίου στην ελληνική κοινωνία, με το ότι οι φοιτητές δεν παρακολουθούν συστηματικά τα μαθήματα και, βέβαια, με μια πολύ αρνητική εικόνα της ελληνικής υπαίθρου (Λαμπριανίδης 2004).

Τόσο το ζήτημα της προσπάθειας εκλογής σε κάποιο κεντρικό πανεπιστήμιο όσο και το γεγονός ότι οι διδάσκοντες δεν διαμένουν στην περιοχή έχουν να κάνουν κυρίως με την έλξη των μεγάλων αστικών κέντρων, και κυρίως της Αθήνας. Οι οικονομικές δυνατότητες που τους προσφέρονται είναι πολλαπλάσιες (έχουν ιατρεία, τεχνικά ή δικηγορικά γραφεία, είναι σύμβουλοι επιχειρήσεων κ.λπ.). Τέλος, οι δυνατότητες εξεύρεσης ικανοποιητικής απασχόλησης της/του συζύγου του/της πανεπιστημιακού είναι πολλαπλάσιες στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα, οι δυνατότητες για έρευνα είναι επίσης πολλαπλάσιες, μια και εκεί είναι συγκεντρωμένες οι βιβλιοθήκες, τα ερευνητικά κέντρα, γίνονται σεμινάρια, υπάρχουν επιστήμονες για ανταλλαγή προβληματισμών κ.λπ. Οι δυνατότητες που προσφέρονται σε κάποιον καθηγητή πανεπιστημίου στην Αθήνα (και, ως έναν περιορισμένο βαθμό, στη Θεσσαλονίκη) για την ανάδειξή του σε «αξιώματα» εθνικής ακτινοβολίας (σύμβουλος σε υπουργείο, πρόεδρος οργανισμού, τράπεζας, ερευνητικού ινστιτούτου, νομοπαρασκευαστικής επιτροπής κ.λπ.) είναι πολλαπλάσιες, γιατί εκεί είναι συγκεντρωμένα τα κέντρα της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας της χώρας. Η ηγετική τάξη των πανεπιστημιακών δασκάλων της Αθήνας αποτελεί μέρος της ηγετικής τάξης της χώρας. Η «ποιότητα ζωής» είναι, από πολλές απόψεις, πολύ υψηλό-

Πίνακας 3.

Φοιτητές κατά πανεπιστημιακό ίδρυμα και κατά νομό προέλευσης (ακαδημαϊκό έτος 2003-2004)

	Αττικής	Θεσ/νίκης	Πατρών	Ιωαννίνων	Θράκης	Κρήτης	Αργαίου	Θεσσαλίας	Ιονίου	Πελο/νήσου	Σύνολο
ΣΥΝΟΛΟ	38,6	23,8	7,8	6,3	8,2	6,0	4,6	3,0	0,8	1,0	100
1 Δράμας	7,5	48,2	1,5	6,0	24,6	3,6	5,4	2,4	0,9	0,0	100
2 Καβάλας	5,4	50,1	1,9	4,7	26,8	3,8	4,5	1,6	0,7	0,5	100
3 Έβρου	6,5	41,0	2,1	5,3	36,3	3,5	3,2	1,4	0,5	0,2	100
4 Ξάνθης	6,4	41,7	0,7	7,8	32,9	1,7	4,1	4,1	0,7	0,0	100
5 Ροδόπης	9,6	38,7	3,8	5,7	33,7	1,5	3,4	2,7	0,4	0,4	100
6 Ημαθίας	7,0	53,4	2,7	10,5	11,1	4,1	5,0	5,0	0,6	0,6	100
7 Θεσσαλονίκης	2,5	71,9	1,3	4,1	11,8	1,8	2,4	3,5	0,4	0,4	100
8 Κιλκίς	3,1	59,4	2,1	5,7	21,4	1,6	2,6	3,1	0,0	1,0	100
9 Πέλλας	6,3	57,0	2,2	8,1	15,5	3,1	3,6	4,0	0,0	0,2	100
10 Πιερίας	7,5	50,6	2,7	7,5	15,7	3,0	3,5	7,7	0,7	1,0	100
11 Σερρών	5,6	55,2	2,1	5,3	21,9	2,4	3,9	2,4	0,6	0,5	100
12 Χαλκιδικής	2,9	60,8	2,0	6,9	13,7	2,9	5,9	4,9	0,0	0,0	100
13 Γρεβενών	10,1	56,2	2,2	14,6	10,1	1,1	0,0	4,5	1,1	0,0	100
14 Καστοριάς	5,1	45,5	2,1	18,3	12,3	6,0	3,4	6,0	0,4	0,9	100
15 Κοζάνης	6,6	48,7	4,0	14,8	13,2	3,4	3,6	3,9	0,9	0,9	100
16 Φλώρινας	4,4	61,5	0,5	4,9	15,9	3,3	4,4	4,4	0,0	0,5	100
17 Καρδίτσας	30,2	27,4	6,4	7,1	9,0	4,8	3,8	9,5	0,7	1,0	100
18 Λάρισας	14,8	39,9	3,9	8,3	11,2	4,0	3,9	12,5	0,7	0,8	100
19 Μαγνησίας	20,0	29,4	4,2	5,8	7,9	4,0	5,8	21,3	0,9	0,7	100
20 Τρικάλων	24,8	32,6	5,7	8,4	9,1	2,9	6,8	8,9	0,5	0,4	100
21 Άρτας	34,1	12,9	14,2	17,7	6,0	5,2	5,6	2,2	0,9	1,3	100
22 Θεσπρωτίας	27,7	24,4	9,2	14,3	6,7	3,4	6,7	3,4	2,5	1,7	100
23 Ιωαννίνων	18,6	17,0	7,1	39,5	5,6	3,3	3,5	2,3	1,9	1,2	100
24 Πρέβεζας	26,4	16,5	8,2	26,4	10,4	7,4	1,3	0,0	3,0	0,4	100
25 Ζακύνθου	44,3	10,2	20,5	5,7	4,5	3,4	5,7	2,3	3,4	0,0	100
26 Κερκύρας	28,8	19,2	12,1	11,0	7,8	5,0	3,6	1,1	10,0	1,4	100
27 Κεφαλληνίας	40,2	8,5	17,9	9,4	6,8	5,1	6,8	1,7	2,6	0,9	100
28 Λευκάδας	45,7	11,1	18,5	8,6	4,9	1,2	2,5	2,5	2,5	2,5	100
29 Αιτωλίας και Ακαρνανίας	37,2	10,2	18,8	12,4	5,9	5,0	6,0	2,2	1,6	0,8	100
30 Αχαΐας	22,1	6,6	40,9	7,5	6,0	5,0	8,1	1,2	1,5	1,2	100
31 Ηλείας	37,9	10,5	21,7	9,5	7,4	5,0	4,8	1,4	1,2	0,5	100
32 Βοιωτίας	40,5	16,1	8,6	8,3	9,2	8,3	6,0	2,0	0,3	0,6	100
33 Ευβοίας	42,0	14,1	8,6	10,3	7,6	6,8	4,5	3,7	0,8	1,6	100
34 Ευρυτανίας	37,8	27,0	5,4	5,4	5,4	2,7	2,7	13,5	0,0	0,0	100
35 Φθιώτιδας	45,3	18,9	8,5	5,8	6,6	4,2	4,0	4,9	0,9	0,9	100
36 Φοκίδας	37,2	7,7	23,1	11,5	6,4	5,1	3,8	3,8	1,3	0,0	100
37 Αργολίδας	44,5	11,0	12,7	4,6	8,7	9,0	5,2	1,2	0,3	2,9	100
38 Αρκαδίας	51,9	5,5	14,6	4,9	7,1	3,9	3,9	2,3	1,3	4,5	100
39 Κορινθίας	44,7	6,0	16,8	9,1	7,5	6,3	4,1	2,6	0,5	2,4	100
40 Λακωνίας	53,1	6,5	10,2	4,9	6,5	9,8	2,9	1,6	0,4	4,1	100
41 Μεσσηνίας	48,2	8,3	15,3	8,8	5,1	6,0	3,9	1,4	0,4	2,6	100
42 Αττικής	67,8	4,8	7,8	3,3	3,9	4,8	4,3	1,5	0,6	1,2	100
43 Λέσβου	30,5	22,3	6,5	4,5	9,2	6,2	15,4	3,4	1,0	1,0	100
44 Σάμου	33,3	20,8	6,9	1,4	5,6	6,9	18,1	1,4	2,8	2,8	100
45 Χίου	33,2	14,4	8,4	8,9	3,5	5,9	23,3	2,0	0,0	0,5	100
46 Δωδεκανήσου	35,6	19,5	6,9	3,6	5,2	13,3	13,7	1,1	0,6	0,4	100
47 Κυκλάδων	49,8	6,6	6,6	2,9	4,1	13,6	9,1	2,9	2,5	2,1	100
48 Ηρακλείου	24,8	11,7	3,8	2,0	5,4	42,4	6,7	1,5	0,7	1,0	100
49 Λασιθίου	29,1	19,4	2,0	1,0	4,6	35,7	5,1	1,5	0,0	1,5	100
50 Ρεθύμνου	29,8	11,5	3,1	2,1	3,7	40,3	5,2	1,0	2,1	1,0	100
51 Χανίων	28,7	17,3	3,9	2,8	5,7	34,4	4,2	1,3	0,7	1,1	100

Πίνακας 4.

Μετεγγραφές από το Τμήμα Γεωγραφίας Πανεπιστημίου Αιγαίου (Μυτιλήνη) στο Χαροκόπειο

Ακαδημαϊκό έτος	Εγγεγραμμένοι	Διαγραφέντες λόγω μετεγγραφής	
		Απόλυτος αριθμός	%
2006-2007	150	73	48,7
2005-2006	100	46	46,0
2004-2005	70	25	35,7
2003-2004	70	24	34,3
2002-2003	70	29	41,4
2001-2002	75	22	29,3
2000-2001	75	21	28,0
1999-2000	67	15	22,4

Πηγή: Γραμματεία Τμήματος, Ιαν. 2008.

τερη. Έτσι, τα παιδιά σχολικής ηλικίας της οικογένειας του/της πανεπιστημιακού έχουν τη δυνατότητα να λάβουν κάποια καλύτερη εκπαίδευση. Υπάρχει ένας πολύ μεγαλύτερος κύκλος απόμων από όπου μπορεί να επιλέξει κανείς τις κοινωνικές συναναστροφές του. Προσφέρεται ένα ικανοποιητικό δίκτυο πολιτιστικών δραστηριοτήτων, ασχέτως αν δεν χρησιμοποιείται πάντοτε. Το επίπεδο της αγοράς, τέλος, είναι πολύ υψηλότερο.

Πρόσθετα προβλήματα δημιουργούνται στην εκπαιδευτική διαδικασία από την ελλιπή προετοιμασία για τη λειτουργία του τμήματος,¹² από την υποβαθμισμένη κτηριακή υποδομή έξω από την πόλη,¹³ που συχνά προβλεπόταν για άλλες χρήσεις, και, κυρίως, από τη διασπορά του πανεπιστημίου στο χώρο (σε δυο-τρεις πόλεις), γεγονός που πολλαπλασιάζει τις ανάγκες του, που δεν μπορούν να ικανοποιηθούν.

Τέλος, τα προβλήματα αυτά συμβάλλουν στην απομυθοποίηση του πανεπιστημίου, παράμετρος πολύ σημαντική, ιδιαίτερα σε περιόδους όπως η σημερινή, όπου το δημόσιο πανεπιστήμιο βρίσκεται στο στόχαστρο πολλών δυνάμεων (εκδοτικών συμφερόντων κ.ά.). Τα περιφερειακά πανεπιστήμια στις περισσότερες περιπτώσεις «προσαρμόζονται» στις αντιξοότητες που τους επιβάλλει η περιοχή εγκατάστασής τους, ενώ η τοπική κοινωνία τα «κατεβάζει» στα μέτρα της. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η μαζική ίδρυση περιφερειακών πανεπιστημίων «συνέπεσε» με την ανωτατοποίηση των γυμναστικών και των παιδαγωγικών ακαδημιών. Μάλιστα η ανωτατοποίηση αυτή έγινε με τέτοιον τρόπο που συντέλεσε στο να μην υπάρχουν εμφανείς διαφορές από την προηγούμενη κατάσταση. Έτσι, μεταξύ των άλλων, χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλη έκταση διδακτικό προσωπικό της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, χρησιμοποιήθηκαν κτήρια που συχνά προβλέπονταν για άλλες εκπαιδευτικές βαθμίδες (η αρχιτεκτονική όμως δεν αποτελεί απλώς επιφανόμενο, αλλά διαμορφώνει έθη και ήθη).

Έτσι, η δημιουργία των περιφερειακών πανεπιστημίων σε πολλές περιπτώσεις όχι μόνο δεν αύξησε την κοινωνική δικαιοσύνη στο χώρο, αλλά είχε τα ακριβώς αντίστροφα αποτελέσματα, με την έννοια ότι κάποια περιφερειακά πανεπιστήμια είναι υποβαθμισμένα και σε αυτά τείνουν να φοιτούν άτομα από «μη προνομιούχα» κοινωνικά στρώματα, ενώ οι προνομιούχοι, όπως ήδη ειπώθηκε, βρίσκουν συχνά άλλες διεξόδους. Έτσι, ορισμένα περιφερειακά πανεπιστήμια θα μετατραπούν σε «επαρχιώτικα» πανεπιστήμια, όπου θα σπουδάζουν «επαρχιωτάκια» με «επαρχιώτες» διδάσκοντες.

12. Βλ. π.χ. την πρόσφατη έναρξη λειτουργίας τμημάτων στη Βέροια (ΑΠΘ) και στη Νάουσα και Έδεσσα (Πανεπιστήμιο Μακεδονίας) χωρίς καμία ουσιαστική προετοιμασία, χωρίς κανένα μέλος ΔΕΠ κ.λπ. Όπως αναφέρεται στο website του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης της Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ στη Βέροια (http://www.plandevl.auth.gr/PAROYSIASH.htm?ItemID=153*mid=27*tabid=1%27, επίσκεψη 10/11/2008), «... το Τμήμα δημιουργήθηκε "εκ του μηδενός" μέσα σε μερικούς μήνες: από τα κτίρια και τους δρόμους μέχρι τα έπιπλα, τον εξοπλισμό, τα προγράμματα, την αναζήτηση και τον ορισμό των διδασκόντων, των γραμματέων, του υπόλοιπου προσωπικού κ.λπ. [...] Η πρώτη επιτροπή διαχείρισης του Τμήματος ορίστηκε στις 5/2/2004 και η 11μελής προσωρινή Γενική Συνέλευση συγκροτήθηκε στις 27 Ιουλίου 2004 [μέσα στο καλοκαίρι], ουσιαστικά το νέο Τμήμα άρχισε να λειτουργεί από τα μέσα Σεπτεμβρίου 2004».

13. Το Τμήμα στη Βέροια στεγάστηκε σε παλιό στρατόπεδο.

14. Οι πόλεις όπου ιδρύθηκαν τα περιφερειακά πανεπιστήμια δεν ταυτίζονταν με τους πόλους ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, τα Κέντρα Εντατικών Προγραμμάτων Ανάπτυξης που προβλέπονταν το 1979 ήταν: Λάρισα-Βόλος, Πάτρα-Αίγιο, Ηράκλειο, Καβάλα, Ιωάννινα, Κοζάνη-Πτολεμαίδα, ενώ οι πόλοι ανάπτυξης που προέβλεπε το 15ετές πρόγραμμα 1973-1987 ήταν: Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ιωάννινα-Πρέβεζα, Βόλος-Λάρισα, Καβάλα-Αλεξανδρούπολη και Ηράκλειο-Χανιά. Εξάλλου, η στρατηγική των πόλων ανάπτυξης, παρότι αποτελούσε διακηρυγμένη πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης για πάρα πολλά χρόνια – από τη δεκαετία του 1960 μέχρι τις ημέρες μας σχεδόν – ποτέ δεν υλοποιήθηκε με συγκεκριμένα μέτρα.

15. Στη μεταπολεμική Ελλάδα, όπως υποστηρίζει ο Πεσμαζόγλου (1987: 466), το κράτος και η εκπαίδευση αποτελούν δύο έννοιες ασυμβίβαστες, σε σχέση όχι μόνο με το ευρύτερο παιδευτικό-πολιτισμικό στοιχείο αλλά και με το τεχνικό-επαγγελματικό. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα υπολογίζεται ότι έχει συμβάλει πολύ λίγο στην ανάπτυξη. Κράτος και εκπαίδευση συμπύκνουν μόνο στο ζήτημα της συντήρησης των παρωμένων οικονομικών δομών και των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής.

16. Υπόμνημα του δημάρχου Αργινίου στην υπουργό Παιδείας: «Στο Αργίνιο [...] από το 1975, οι φορείς του τόπου διεκδίκησαν και πέτυχαν το 1985 την ίδρυση και λειτουργία Πανεπιστημιακής Σχολής στην πόλη [...] Το 1996 η Σχολή αυτή, με πραξικοπηματικό τρόπο, ενσωματώθηκε πλήρως στο Πανεπιστήμιο Πατρών [...] Από το 1998 ξεκίνησε η λειτουργία 2 Τμημάτων [...] αναμέναμε την τρέχουσα περίοδο να λειτουργήσει και το τέταρτο Τμήμα. Την πραγματικότητα αυτή, το καλό επίπεδο σπουδών, την ανάγκη της πόλης και του Νομού, του μεγαλύτερου Νομού της χώρας, για ένα δικό του Πανεπιστημιακό Ίδρυμα, αναγνώρισε και ο Πρωθυπουργός κ. Κώστας Καραμανλής, ο οποίος σε ομιλία του στο Αργίνιο την 1η Μαρτίου 2004 τόνισε επί λέξει ότι: “Το πρόγραμμά μας προβλέπει την αναβάθμιση των Πανεπιστημιακών Τμημάτων που λειτουργούν εδώ σε Αυτόνομο Πανεπιστήμιο Αργινίου...” Αναμένοντας την απόφασή σας, η οποία θα είναι η ιστορική...» (δελτίο τύπου, δήμαρχος Αργινίου, 16/5/2005).

8. Γιατί ιδρύονται τα περιφερειακά πανεπιστήμια

Η ίδρυση περιφερειακών πανεπιστημίων, όπως έχουμε ήδη υποστηρίξει διεξοδικά (Λαμπριανίδης 1993: 23-41), δεν έγινε στο πλαίσιο σχεδιασμού/άσκησης μιας δέσμης πολιτικών για την επανεισρόχηση του οικιστικού δικτύου, για τη δημιουργία πόλων ανάπτυξης,¹⁴ για την αύξηση της κοινωνικής δικαιοσύνης, για την ανάπτυξη της περιοχής, για την αναβάθμιση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης¹⁵ ή, τέλος, στο πλαίσιο πολιτικών για την αξιοποίηση του πανεπιστημίου ως βασικού αναπτυξιακού εργαλείου (βλ. κεφ. 2). Η πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων στόχευε κυρίως στην ικανοποίηση του τοπικού αιτήματος για την ανάπτυξη της περιοχής, και μάλιστα όχι εντός ενός πλαισίου προγραμματισμού, αλλά στη βάση μεταφοράς πόρων από τον κρατικό προϋπολογισμό προς την περιοχή.

Η ελληνική κοινωνία (ο απλός κάτοικος, ο ιερωμένος, ο οικονομικός παράγοντας, ο καθηγητής πανεπιστημίου κ.λπ.) και τα πολιτικά κόμματα κατανοούν το πανεπιστήμιο ως μοχλό περιφερειακής ανάπτυξης. Επιπλέον, ορισμένοι πολιτικοί δίνουν εύκολα υποσχέσεις σε προεκλογικές περιόδους, τις οποίες μετά η τοπική κοινωνία τους τις υπενθυμίζει.¹⁶ *Ίσως δεν θα ήταν υπερβολικό να ισχυρισθεί κανείς ότι η πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων υπήρξε κυρίως απόρροια πολιτικών (βλ. μικροκομματικών) σκοπιμοτήτων.* Το πανεπιστήμιο δηλαδή χρησιμοποιείται, στο πλαίσιο ενός αβασάνιστου λαϊκισμού, ως μέσο για την επίτευξη άλλων στόχων, κυρίως της διατήρησης-αύξησης της εκλογικής πελατείας του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος.

Παραμένει όμως ένα κεντρικό ερώτημα: Γιατί η κοινωνία «παίζει» με το πανεπιστήμιο σκορπίζοντας τμήματα και σχολές ανά την Ελλάδα; Φαίνεται ότι, ως κοινωνία, δεν συνειδητοποιούμε την τεράστια σημασία του πανεπιστημίου, ούτε την ειδοποιό διαφορά του από τις άλλες βαθμίδες που παρέχουν εκπαίδευση, δηλαδή τον ερευνητικό του ρόλο. Εκπληρώνοντας αυτό το ρόλο, το πανεπιστήμιο θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη. Αυτή η συμβολή όμως προϋποθέτει τη δημιουργία κατάλληλου ερευνητικού περιβάλλοντος, το οποίο δεν μπορεί να δημιουργηθεί –τουλάχιστον εύκολα– παντού.

Μάλιστα ο ερευνητικός ρόλος του πανεπιστημίου είναι ιδιαίτερα σημαντικός στη σημερινή συγκυρία στη χώρα μας. Η Ελλάδα σήμερα συγκαταλέγεται στις πιο ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου. Αντιμετωπίζει όμως –από καιρό– μια «διπλή πίεση»: τα προϊόντα/υπηρεσίες των ελληνικών επιχειρήσεων αφενός είναι συγκριτικά ακριβότερα από τα αντίστοιχα των χωρών-παραγωγών χαμηλού κόστους (χωρίς πάντοτε να είναι ποιοτικά καλύτερα), και αφετέρου είναι ποιοτικά υποδεέστερα από τα αντίστοιχα προϊόντα των ποιοτικότερων χωρών-παραγωγών (χωρίς να είναι απαραίτητα πιο ελκυστικά στην τιμή τους). Στην άρση αυτής της «διπλής πίεσης», μέσω της βελτίωσης της ποιότητας/ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων/υπηρεσιών, θα μπορούσε να συμβάλει η πανεπιστημιακή έρευνα, όπως θα δείξουμε παρακάτω.

Η Ελλάδα, όπως έχουμε υποστηρίξει επανειλημμένα (Labrianidis et al. 2004, Λαμπριανίδης 2007), δεν μπορεί να κερδίσει τη μάχη του φτηνού προϊόντος/υπηρεσίας, επειδή διαθέτει πλέον ένα βιοτικό και κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικό επίπεδο που δεν αναδεικνύει ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα το πολύ χαμηλό κόστος εργασίας. Η μετατόπιση από τον ανταγωνισμό των τιμών στον ανταγωνισμό της ποιότητας αποτελεί για τις ελληνικές επιχειρήσεις μονόδρομο. Οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να κερδίσουν τις αγορές του ποιοτικού

και διαφοροποιημένου προϊόντος, των καταναλωτών με υψηλότερο εισόδημα και με ποιοτικές προτιμήσεις. Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό είναι οι επιχειρήσεις να εμφανίσουν μια συνέχεια στην ποιότητα των προϊόντων/υπηρεσιών τους. Βασική αναπτυξιακή προτεραιότητα για την προώθηση της ανταγωνιστικότητας που βασίζεται στην ποιότητα αποτελεί η θεμελίωση της σχετικής κουλτούρας στις επιχειρήσεις αλλά και στη δημόσια διοίκηση, και ίσως αυτό είναι και το δυσκολότερο ζήτημα. Επομένως, το πρόβλημα που έχουμε ως χώρα είναι πώς θα συγκλίνουμε με αυτές που προηγούνται, πώς θα καλύψουμε δηλαδή το χάσμα της ανταγωνιστικότητας που μας χωρίζει.

Πρέπει λοιπόν να αντιμετωπιστούν τα βαθύτερα προβλήματα που κατατρέχουν την ελληνική οικονομία. Υπάρχει δηλαδή επιτακτική αναγκαιότητα για τεχνολογική και οργανωτική αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων, για ανασύνθεση του προϊόντος της μεταποίησης και των υπηρεσιών με μετακίνηση σε πιο περιπλοκούς τεχνολογικά κλάδους και, τέλος, για επικέντρωση του ενδιαφέροντος σε δραστηριότητες που απαιτούν περισσότερο εξειδικευμένη εργασία. Κλειδί για μια τέτοια προοπτική ανάπτυξης αποτελεί η αναγνώριση της σημασίας του ανθρώπινου δυναμικού, με την έννοια ότι η γνώση είναι ο πλέον στρατηγικός πόρος και η διαδικασία της μάθησης η πιο σημαντική διαδικασία. Σε μια επιχείρηση η τυποποιημένη γνώση δεν αποτελεί παρά την κορυφή του παγόβουνου. Η γνώση είναι βασικά μη κωδικοποιημένη (βιωματική) και κυρίως προσωπική και, κατά συνέπεια, δεν τυποποιείται ούτε μεταδίδεται εύκολα. Άρα «στοιχείο-κλειδί» για την ανάπτυξη μιας επιχείρησης είναι το «άυλο κεφάλαιο» του ανθρώπινου δυναμικού, και το πανεπιστήμιο μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο σε αυτό.

Όμως η κατάσταση της οικονομίας δείχνει προς άλλη κατεύθυνση. Αναμφίβολα, σήμερα η Ελλάδα είναι πολύ χαμηλά σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ-25 ως προς όλους σχεδόν τους δείκτες καινοτομίας, και κυρίως αυτούς που σχετίζονται όχι τόσο με τη συμβολή του κράτους όσο με αυτήν των επιχειρήσεων,¹⁷ που δεν φαίνεται να συνειδητοποιούν την αναγκαιότητα της στροφής σε παραγωγή προϊόντων έντασης γνώσης (Labriani et al. 2004, Λαμπριανίδης 2007). Ασφαλώς, γι' αυτό δεν ευθύνονται αποκλειστικά ή κυρίως κάποιοι συγκεκριμένοι επιχειρηματίες. Φαίνεται ότι ως κοινωνία συνολικά δεν έχουμε συνειδητοποιήσει την αναγκαιότητα αυτής της στροφής.

Πρόσθετη δυσκολία σε αυτή τη στροφή αποτελεί το γεγονός ότι και η ίδια η πανεπιστημιακή κοινότητα φαίνεται σε αρκετές περιπτώσεις να μη σέβεται το πανεπιστήμιο και συχνά να αυτολογοκρίνεται ή να γίνεται βασιλικότερη του βασιλέως. Αναφέρω ενδεικτικά την ιστορία του παραρτήματος του Πανεπιστημίου Πατρών στο Αγρίνιο (Agrinion School of Economics), όπου σχετικά γρήγορα συνειδητοποιήθηκε ότι το παράρτημα ήταν αδύνατον να λειτουργήσει καλά εκεί και γι' αυτό μετακινήθηκε στην Πάτρα (1998), ξεσηκώνοντας θύελλα διαμαρτυριών από την τοπική κοινωνία. Τότε λοιπόν (1998) το Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων έσπευσε και δημιούργησε δικά του τμήματα στο Αγρίνιο! Εξάλλου, στις περισσότερες περιπτώσεις, η δημιουργία ενός τμήματος σε μια πόλη προϋποθέτει και τη σύμφωνη γνώμη του πανεπιστημίου που το ιδρύει, η οποία συχνά, όπως στην περίπτωση των Ιωαννίνων, δίδεται πολύ εύκολα, ακόμη και από κεντρικά πανεπιστήμια.¹⁸

Δεν υπάρχουν δηλαδή ευθύνες μόνο στην «κοινωνία» ή στις κυβερνήσεις και στα πολιτικά κόμματα, αλλά και στο εσωτερικό της πανεπιστημιακής κοινότητας, η οποία δεν σηκώνει το ανάστημά της προκειμένου να εκφράσει ρητά τη

17. http://www.proinnoeurope.eu/admin/uploaded_documents/European_Innovation_Scoreboard_2007.pdf (επίσκεψη 21/05/2008).

18. Βλ. τις σχετικά πρόσφατες αποφάσεις των συγκλήτων των Πανεπιστημίων Μακεδονίας και ΑΠΘ να ιδρύσουν παραρτήματά τους στην Έδεσσα και στη Νάουσα το πρώτο και στη Βέροια το δεύτερο.

19. Η αντίληψη που έχει για το πανεπιστήμιο ο γενετικός πυρήνας των ατόμων που θα το στήσουν. Δηλαδή ο πολιτικός πυρήνας (υπουργός, σύμβουλοι του, πρόεδρος Δ.Ε. κ.λπ.) και ο διδακτικός πυρήνας (κυρίως οι πρώτοι διδάσκοντες).

διαφωνία της στο να ιδρυθεί τμήμα του πανεπιστημίου της σε κάποια μικρή πόλη και να καταστήσει απολύτως σαφές ότι, όταν ιδρύεται ένα πανεπιστήμιο, χρειάζεται χρόνος ωρίμανσης, χρειάζονται επιστήμονες ειδικοί στο αντικείμενο¹⁹ για να εκπονήσουν το πρόγραμμα σπουδών κ.λπ. Αυτοί πρέπει να παίξουν τον πρωτεύοντα ρόλο, αυτοί θέλουν χρόνο για να κάνουν το πρόγραμμα και τις προκηρύξεις για την πρόσληψη μελών ΔΕΠ. Και, βέβαια, το υπό ίδρυση πανεπιστήμιο πρέπει να εγκατασταθεί μόνο σε επιλεγμένες μεγάλες πόλεις, που έχουν τη δυνατότητα να το υποδεχτούν. Οι συνθήκες οι οποίες πρέπει να πληρούνται ώστε μια πόλη να μπορεί να υποστηρίξει ένα πανεπιστήμιο είναι τόσο υψηλές που, εξ ορισμού σχεδόν, αποκλείουν τις περισσότερες πόλεις. Κυρίως όμως πρέπει να αποτραπεί η διασπορά κάθε περιφερειακού πανεπιστημίου σε περισσότερες από μία πόλεις.

9. Αντί συμπερασματος:

πρέπει να σταματήσει η χρησιμοποίηση του πανεπιστημίου ως μέσου άσκησης περιφερειακής πολιτικής

Είναι πλέον κοινά παραδεκτό ότι η εκπαίδευση αποτελεί την ατμομηχανή της ανάπτυξης μιας χώρας. Μάλιστα, στη σημερινή συγκυρία, ο ρόλος του ελληνικού πανεπιστημίου είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Το πανεπιστήμιο μπορεί να συντελέσει στην ανάπτυξη της κάθε επιμέρους περιοχής μέσω της συνολικής πνευματικής και επιστημονικής ανάπτυξης της χώρας. Μέχρι σήμερα η οικονομία «δεν χρειαζόταν» το πανεπιστήμιο και γι' αυτό σε κάποιες περιπτώσεις, όπως αυτή με τα περιφερειακά πανεπιστήμια, η μικροκομματική πολιτική μπορεί και να το υπονόμει, ρίχνοντάς το βορά στην ικανοποίηση της εκλογικής πελατείας. Σήμερα, εάν στοχεύουμε συνειδητά στην αναβάθμιση της ελληνικής οικονομίας στον Διεθνή Καταμερισμό Εργασίας, θα πρέπει να υπάρξουν πολιτικές για τη δόμηση πλεονεκτημάτων προς αυτή την κατεύθυνση, όπου αναπόφευκτα το πανεπιστήμιο θα παίξει κεντρικό ρόλο.

Η ίδρυση περιφερειακών πανεπιστημίων δεν υπήρξε απόρροια κάποιας στρατηγικής για μια πιο ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας (π.χ. μέσο εφαρμογής πολιτικών τοπικής ανάπτυξης ή επανιεράρχησης του οικιστικού δικτύου ή δημιουργίας πόλων ανάπτυξης). Δεν σχεδιάστηκε ως μέτρο ανάπτυξης της περιοχής, αλλά κυρίως ως μέσο άμεσης αύξησης της ενεργού ζήτησης στην περιοχή. Δεν υπήρξε, τέλος, απόρροια κάποιας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης στην ανώτατη εκπαίδευση. Τα περιφερειακά πανεπιστήμια ιδρύθηκαν απρογραμματίστα –χωρίς σαφώς διατυπωμένα κριτήρια για τη χωροθέτησή τους– κυρίως ως προϊόν πιέσεων των τοπικών κοινωνιών. Τέλος, η ίδρυση των περιφερειακών πανεπιστημίων στην Ελλάδα δεν έγινε στο πλαίσιο αναζήτησης ενός «τρίτου ρόλου». Δεν υπήρξε δηλαδή αποτέλεσμα μιας σχετικά πρόσφατης στροφής στην αντιμετώπιση του πανεπιστημίου ως μοχλού για την καινοτομική ανάπτυξη της περιοχής. Η ίδρυση των περιφερειακών πανεπιστημίων έγινε στο πλαίσιο μιας στενά εννοούμενης «αναπτυξιακής» λογικής (στηριγμένης δηλαδή σε απλή μεταφορά πόρων και στην αύξηση της ενεργού ζήτησης στην περιοχή), ενώ σε πολλές περιπτώσεις ήταν κυρίως απόρροια ενός έντονου λαϊκισμού.

Το άρθρο αυτό δεν αντιτίθεται γενικά στην ίδρυση περιφερειακών πανεπιστημίων. Υπάρχουν διεθνώς πολλά επιτυχημένα παραδείγματα περιοχών που στήριξαν την ανάπτυξή τους στην ύπαρξη κάποιου πανεπιστημίου και/ή ερευνη-

τικού κέντρου που υπήρχε στην περιοχή τους. Ίσως η πιο επιτυχημένη περίπτωση είναι αυτή της Silicon Valley στις ΗΠΑ [Πανεπιστήμιο Stanford, πανεπιστημιούπολη του Πάλο Άλτο - Σαν Φρανσίσκο (Markusen 1985)], που βέβαια προσιδιάζει περισσότερο στην περίπτωση τεχνόπολης. Μάλιστα υποστηρίζεται εδώ ότι και στη χώρα μας υπάρχουν επιτυχημένα παραδείγματα περιφερειακών πανεπιστημίων, και, βέβαια, ότι υπό ορισμένες προϋποθέσεις είναι δυνατόν να υπάρξουν και άλλες επιτυχημένες περιπτώσεις περιφερειακών πανεπιστημίων.

Το ερώτημα το οποίο θέτει το άρθρο αυτό είναι το εξής: δεδομένου ότι οι οικονομικές συνέπειες στην τοπική οικονομία από τη λειτουργία του περιφερειακού πανεπιστημίου είναι σημαντικές, αλλά όχι της τάξης που θα ανέμενε κανείς: ότι η πολιτική ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων όχι μόνο δεν είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο, αλλά πιθανόν να είχε και το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα: ότι, τέλος, η αναμενόμενη πολιτισμική αναβάθμιση της περιοχής υποδοχής αποδεικνύεται ότι δεν έρχεται αυτόματα με την εγκατάσταση του πανεπιστημίου: μήπως λοιπόν η ίδρυση περιφερειακών πανεπιστημίων, χωρίς να προσφέρει κανένα ιδιαίτερα σημαντικό αποτέλεσμα για τις πόλεις-περιοχές όπου εγκαταστάθηκαν, συντελεί τελικά σε μια υποβάθμιση των πανεπιστημίων;

Σε καμία περίπτωση δεν υποστηρίζεται εδώ ότι δεν έπρεπε να ενισχυθούν κάποιες πόλεις-περιοχές. Είναι βέβαιο όμως ότι αυτό μπορούσε να γίνει και με πολλούς άλλους τρόπους, πριν καταλήξει κανείς να χρησιμοποιήσει το πανεπιστήμιο. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να μεταφερθούν στις περιοχές αυτές κάποιοι πολυπρόσωποι οργανισμοί του δημοσίου, εκείνοι τουλάχιστον που δεν παρουσιάζουν προφανείς περιορισμούς ως προς τη χωροθέτησή τους. Επίσης, όπως αναφέρθηκε ήδη, σε καμία περίπτωση δεν υποστηρίζεται ότι δεν έπρεπε να γίνουν περιφερειακά πανεπιστήμια. Αυτά όμως όφειλαν να γίνουν με μέτρο και, βέβαια, χωρίς κάθε ένα από αυτά να πολυδιασπάται σε διαφορετικές πόλεις ή ακόμη και σε νησιά.

Τα περιφερειακά πανεπιστήμια υπήρξαν ακόμη ένας τομέας που χρησιμοποιήθηκε από το ελληνικό κράτος, στο πλαίσιο ενός αβασάνιστου λαϊκισμού, ως μέσο για την επίτευξη άλλων στόχων, δηλαδή της διατήρησης-αύξησης της εκλογικής πελατείας του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος. Όμως υπάρχουν πολλά άλλα μέτρα με τα οποία μια κυβέρνηση θα μπορούσε να ασκήσει περιφερειακή πολιτική, πριν καταλήξει στη χρησιμοποίηση του πανεπιστημίου. Όχι γιατί κάθε περιφερειακό πανεπιστήμιο είναι εξαρχής καταδικασμένο να αποτύχει, αλλά κυρίως γιατί το κόστος για την εξασφάλιση των κατάλληλων συνθηκών, που θα αναιρέσουν τα δυσμενή χαρακτηριστικά των τοπικών κοινωνιών, είναι πολύ μεγάλο.

Υπάρχει αναγκαιότητα λοιπόν να επανεξεταστεί συστηματικά η πολιτική της ίδρυσης περιφερειακών πανεπιστημίων. Θα πρέπει σε αυτή τη φάση, πρώτον, να τεθεί τέλος με κατηγορηματικό τρόπο στις διεκδικήσεις για δημιουργία πανεπιστημίου ή μονάδων του και σε άλλες περιοχές. Δεύτερον, αποτελεί επιτακτική ανάγκη η αναδίπλωση ορισμένων περιφερειακών πανεπιστημίων, ιδίως αυτών που υφίστανται «πολλαπλή περιφερειακότητα», με τη μεταφορά τους από κάποιες πόλεις. Βέβαια, είναι φανερό ότι η απομάκρυνση μιας πανεπιστημιακής μονάδας από μια περιοχή είναι εξαιρετικά λεπτή υπόθεση. Τρίτον, σε όλες τις υπόλοιπες πόλεις όπου θα επιλεγεί η συνέχιση της λειτουργίας του περιφερειακού πανεπιστημίου, θα πρέπει να υπάρχει τουλάχιστον μία σχολή με συνοχή των τμημάτων της ώστε να υπάρξουν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία

ενιαίας, μεγάλης και δυναμικής πανεπιστημιακής κοινότητας στην πόλη εγκατάστασής του. Τέλος, θα πρέπει να εξασφαλιστεί από την πλευρά της Πολιτείας κάποια ευνοϊκότερη μεταχείριση των περιφερειακών πανεπιστημίων, όπως η δημιουργία ικανού αριθμού τμημάτων με αντικείμενα τα οποία δεν προσφέρονται στα κεντρικά πανεπιστήμια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Amin, A., Graham, S. (1997), «The Ordinary City», *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22: 411-429.
- Bonner, E. R. (1968), «The Economic Impact of a University on Its Local Community», *Journal of American Institute of Planners*, 34: 339-343.
- Boucher, G., Conway, C., Van der Meer, E. (2003), «Tiers of Engagement by Universities in Their Region's Development», *Regional Studies*, 37(9): 887-897.
- Brenner, N. (1998), «Global Cities, Global States», *Review of International Political Economy*, 5(1): 1-37.
- Brocard, M. (1975), «Le Rôle régional de l'université de Rouen», *Etudes Normandes*, 1.
- Brownrigg, M. (1973), «The Economic Impact of a New University», *Scottish Journal of Political Economy*, 20(2): 123-139.
- Brownrigg, M. (1974), *A Study of Economic Impact: The University of Stirling*, Scottish Academic Press.
- Cook, E. D. Jr. (1970), «Analyzing University Student Contribution to the Economic Base of the Community», *Annals of the Regional Science*, 4: 146-153.
- Edwards, M. E. (1987), *St. Cloud State University's Impact on the Local Economy*, St. Cloud State University.
- Feldman, M., Desrochers, P. (2003), «Research Universities and Local Economic Development», *Industry and Innovation*, 10(1): 5-24.
- Fink, I. (1980), «The Economic Relationship between Institutions of Higher Education and Their Local Communities», *Planning for Higher Education*, 8(4): 41-47.
- Florida, R. (2005), *The Flight of the Creative Class*, New York: Harper Collins Publishers.
- Fowkes, A. S. (1983), «The Economic Impact of Higher Education in the Yorkshire and Humberside Region of England», *Higher Education*, 12: 591-596.
- Friedman, J., Wolf, G. (1982), «World City Formation», *International Journal of Urban and Regional Research*, 6(2): 309-344.
- Fujita, M., Krugman, P. R. (1995), «When Is the Economy Monocentric», *Regional Science Urban Economics*, 25(4): 505-528.
- Gamber, G. K. (1977), «What's a College Worth to a Town?», *AGB Financial Series*, Jan./Febr: 11-14.
- Goddard, J. (1997), «Universities and Regional Development», background paper to project by OECD *Response of Higher Education to Regional Needs*, OECD.
- Gunasekara, C. (2006), «Reframing the Role of Universities in the Development of Regional Innovation Systems», *Journal of Technology Transfer*, 31: 101-113.
- Harloe, M., Perry, B. (2004), «Universities, Localities and Regional Development», *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(1): 212-223.
- Harper, R. (1957), «Student Income and Expenditure in the Universities of Glasgow and Birmingham», *Scottish Journal of Political Economy*, 4(3): 194-206.
- Hudson, B. M. (1974), «Regional Economic Effects of Higher Education Institutions», *Socioeconomic Planning Science*, 8: 181-188.
- Λαμπριανίδης, Α. (1993), *Περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Λαμπριανίδης, Α. (1993), «Ίδρυση περιφερειακών πανεπιστημίων», *Τόπος*, 6: 111-139.
- Λαμπριανίδης, Α. (2007), «Μετεγκατάσταση επιχειρήσεων έντασης εργασίας σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία», στο Καλογήρου, Γ., Παπαγιαννάκης, Λ., Παπαδόπουλος, Γ. (επιμ.), *Ελληνική βιομηχανία: προς την οικονομία της γνώσης*, Πρακτικά Συνεδρίου ΤΕΕ, Αθήνα, σσ. 289-317.
- Labriandis, L. (1995), «Establishing Universities as a Policy for Local Economic Development», *Higher Education Policy*, 8(2): 55-62.

- Labrianidis, L. (2004), «Introduction», στο Labrianidis L. (επιμ.), *The Future of Europe's Rural Peripheries*, Aldershot: Ashgate, σσ. 1-29.
- Labrianidis, L., Lyberaki, A., Tinios, P., Hatziprokopiou, P. (2004), «Inflow of Migrants and Outflow of FDI», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(6): 1183-1208.
- Lange, D. M. (1980), *St. Cloud State University's Impact on the Local Economy*, St. Cloud State University.
- Lawton Smith, H. (2003), «Knowledge Organizations and Local Economic Development», *Regional Studies*, 37(9): 899-909.
- Lechat, J.-M. (1979), «University Influence on Regional Development», *European Journal of Education*, 14(3): 239-250.
- Lindberg, D. C. (2003), *Οι απαρχές της δυτικής επιστήμης*, Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ.
- Markusen, A. (1985), «High-Tech Jobs, Markets and Economic Development Prospects», στο Halland, P., Markusen, A. (επιμ.), *Silicon Landscapes*, Boston: Allen & Unwin, σσ. 35-48.
- Mischaikow, I., Spratlen, T. (1967), «A Regional Impact Model for Measuring the Flow-of-Funds and Income Effects Generated by Institutions of Higher Learning», *The Annals of Regional Science*, 1(1): 196-211.
- Moore, G. A. (1979), «Local Income Generation and Regional Income Redistribution in a System of Public Higher Education», *Journal of Higher Education*, 50(3): 334-348.
- Murray, M. N. (1987), «Impact of the University of Tennessee on the Knoxville Economy», *Survey of Business*, 23(2): 23-28.
- Παναγιωτοπούλου, Ι. (1991), *Κοινωνικο-χωρική οργάνωση της μέσης επαγγελματικής εκπαίδευσης*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα: ΕΜΠ.
- Πεσμαζόγλου, Σ. (1987), *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985. Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Πολυδωρίδης, Ν., κ.ά. (1985), *Χωροθέτηση-αποκέντρωση των ΑΕΙ*, Αθήνα: ΚΕΠΕ.
- Polzin, P. E., Leniham, M. L., Haefele, C. P. (1988), «The University of Montana and Missoula», *Montana Business Quarterly*, 26(3): 3-10.
- Porter, M. (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, New York: Free Press.
- Scott, A. (1998), *Regions and the World Economy*, Buckingham: Oxford University Press.
- Smith, D. (1974), «Who Gets, What, Where and How», *Geography*, 59: 289-297.
- Storper, M. (1995), «The Resurgence of Regional Economies, Ten Years Later», *European Urban and Regional Studies*, 2(2): 191-221.
- Taylor, P. J. (1996), «Embedded Statism and the Social Sciences: Opening up to New Spaces», *Environment and Planning A*, 28: 1917-1928.
- Thanki, R. (1999), «How Do We Know the Value of Higher Education to Regional Development?», *Regional Studies*, 33(1): 84-90.
- Φραγκουδάκη, Α. (1981), «Το Πανεπιστήμιο και η επαρχιακή πόλη ή Τριαντάφυλλα και όχι κάργες», *Αντί*, 179: 44-45.